

DOLENSKI RAZGLEDI

NOVO MESTO, 30. JANUARJA 1969

ŠTEVILKA 4

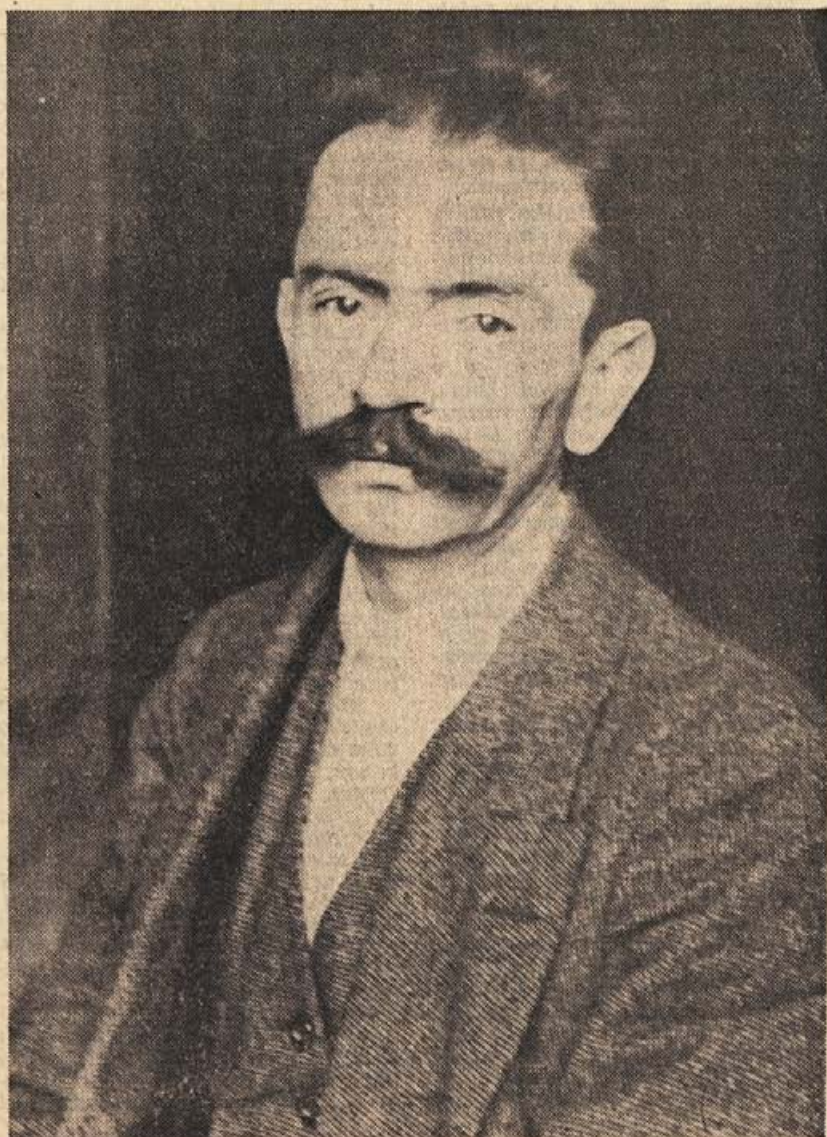
JOŽE ŠKUFGA:

ZAKAJ SE USTAVLJAMO OB CANKARJEVEM IMENU?

Cankarjevo delo je že več desetletij neskromni soustvarjalec duhovne podobe slovenskega naroda. Mnogo strani je bilo že napisanih o njegovem življenju in delu — in še veliko jih bo. Cankar — umetnik in bojevnik — je kakor neizčrpan vodnjak. Čim globlje zajemaš, tem čistejša in jasnejša je vsebina. Če smo iskreni in če dopuščamo sodbo in obsodbo sebi in drugim, potem bi moral marsikateri član slovenske družbe celo danes priznati, da je šel iz različnih, toda ne vedno opravičljivih razlogov Cankar mimo njega. Vse zamujeno se da popravljati, ne pa vedno tudi opravičevati.

Ze-lani smo se srečali z dvema spominskima dnevnoma, ki sta povezana s Cankarjevim imenom. Prvi je mimogrede opozoril, da je od Cankarjevega rojstva preteklo že 92 let, drugi pa, da je že pol stoletja, odkar se je moralo za vedno posušiti literarno pero velikega Vrhnicičana. Zato prav sedaj s še večjim spoštovanjem odpiramo strani njegovega literarnega opusa, toda ne z namenom, da bi jih ocenjevali, zakaj njegova dela so bila pozitivno ocenjena tedaj, ko so jih Cankarjevi nezaželeni spremljevalci — častiti rodoljubi — odklanjali. Resnica je drugačna in čisto preprosta: kdor je samo enkrat obstal pred čarovno močjo Cankarjeve umetnosti, tega ta skrivnostna sila ne bo več zapustila. Obletnice velikih mož so samo spodbudne postaje, ob katerih presojamo, ali smo dovolj povezani s silami naše preteklosti, ki so zakoličile pot tudi našemu času in prostoru.

50 let je minilo od tistih težkih vojnih dni, ko se je v mukah, ki so jih povzročale imperialistične velesile, porodila prva Jugoslavija, ki je so se skalile ure navdušenja in priznala za narod, toda že čez deset dni so se skalile ure navdušenja in pričakovanj. Sredi ustvarjanja in stradanja je omahnil v smrt 42-letni slovenski genij Ivana Cankarja.

IVAN CANKAR leta 1915. Foto: Fr. Vesel (Iz arhiva Narodnega muzeja v Ljubljani)

Cankarja ni bilo več. Posloval se je mož z izrednim instinktom za umetniško besedo in estetiko. Ni bilo več bojevnika, ki je bil idejni arhitekt o tem, kakšni naj bodo odnosi med južnoslovanskimi narodi v združeni Jugoslaviji. Smrt je temu mozu preprečila, da bi iz globine svoje elementarne moči, ki je posebej pravičnost in odločnost, intelektualnost in jasnost, udaril po znakovitih podobah, ki so se pojavile na prvem političnem zemljevidu Jugoslavije.

Slovenski narod je na to ozemlje, ki je moralo prenesti hude prepihe evropskih gibanj, vsejal edino bogastvo, ki mu ga tujci kljub poskusom niso mogli izropati. To bogastvo se preprosto imenuje slovenski jezik. Premalo poudarjamo velike zasluge naših prednikov, ki so tisoč let branili narodno samobitnost in sile naroda prav v imenu svojega jezika. Mnogo premalo poudarjamo, da je obči narodni odpor proti tujstvu in proti ropanju sadov trdega dela trajal stoletja pod pokroviteljstvom slovenske govorjene in pisane besede.

Slovenska beseda se je začela kultivirati ob ljudski tvornosti, tako da jo je protentantizem že dokaj uporabno prenesel v prve slovenske knjige. Otroška doba slovenskega jezika je našla živ odmev v kličih po pravici naših puntarjev v 16. stoletju in kasneje v knjigah, ki so poskušale vzgajati in prosvetljevati.

Svojo bogato umetniško razsežnost je naš jezik dobil v umetninah pesnika, revolucionarja in vizionarja dr. Franceta Prešerna. Postavil je široke temelje književnemu jeziku ter programsko in politično opredelil slovenski nacionalni prostor.

To Prešernovo dediščino je v imenu novega časa in sredi novih, Slovincem nenaklonjenih razmer nadaljeval bojeviti Levstik. Levstikov boj je bil kljubujoče vztrajanje. Spopadel se je s slabimi krmariji in dobrimi kramarji slovenskega naroda. Pritisk proti njemu in proti njegovemu taboru je bil tako močan, da sta morala njegov boj in Prešernovo izročilo nekaj časa počakati na stranskem tiru do takrat, ko so se na prelomu stoletja pojavili naši modernisti z najimenitejšim predstavnikom Ivanom Cankarjem.

Cankar, dedič narodovih vrednot, vreden naslednik Prešernovega imena in Levstikovega boja, je spravi bil bojni brod z naplavin in ga začel usmerjati po ozkih in nevarnih kanalih slovenskega kulturnega in političnega življenja. Prešeren je s svojim pesniškim delom sproščal duha, ki je bil vklejen v fevdalno miselnost o nesvobodi človeka in njegovih duhovnih in humanih vrednot. Cankar pa se je moral širše ozreti po dolini šentflorjanski. V njem se je oglasila socialna vest 20. stoletja. Kali te vesti je nosil v sebi že iz svoje »samotne, grenke mladosti«. Sledil je tej vesti in zato se mu je pot odpirala v literaturo. Nadel

si je težko breme — služiti kruh z besedo. Narod, ki jo je beraško plačeval, pa jo je s pridržki sprejemal za svojo. In vendar je to izredno in pogumno dejanje prispevalo k Cankarjevi iskreni izpovedi.

Zakaj taka pot moza in ne drugačna? Njegova razviharjena, prežgoda ranjena subtilna duša, ki je bogatila razpon čustev in misli ob srečanjih z novimi sočasnimi evropskimi literarnimi tokovi, se je posrečeno ujela z bliščem in dedo ekonomskih in političnih razmer v domovini in z novo energijo naroda, ki je začela v imenu naroda proletarcev iskati svoje vodnike in ob njih svojo odrešitev in človeško dostojanstvo.

Nekaj misli o Cankarjevi umetnosti

Brezkompromisni boj je Cankarja popeljal za dobrih deset let na Dunaj, od koder je z jasnimi očmi in večkrat z žgočo satirično besedo premeril zatočilo življenje v domovini. Iz poeta sanj in hrepenenja, čemur je dajala poseben čar njegova na novo sproščena pesniška beseda, postaja Cankar neusmiljena vest doline šentflorjanske, ki je ljubosumno zapirala v svoje meje sentimentalnost in nebojevitost tako v literarnem kot javnem življenju.

Iz enkratne ustvarjalne zagnanosti so se izpod nemirnega literarnega peresa množila Cankarjeva dramska in prozna dela. Mnogokdaj je Cankar karikiral, da bi tem močnejše opozoril na kreature, filistre, na ljudi brez lastnega prepričanja, na zaprašeno življenje, ki je kar sililo v literarno obdelavo, a so ga prav zaradi te hotene iskrenosti s kritikami psovali zaščitniki umetno zasnovane javne morale. Sebe ob misli, da bi slovenska literatura ne imela Cankarjevega imena in vsega tistega, kar je s tem imenom povezano, bi na mah začutili praznino in bolečino.

Kako bi se danes in v preteklih desetletjih znašli, če ne bi trkala na našo vest in zavest dela, kot so: Na koncu, Križ na gori, Tujci, Hlapec Jernej, Bela krizantema, Podobe iz sanj, Za narodov blagor, Kralj na Betajnovi, Hlapci itd.?

Vsako od teh in drugih Cankarjevih del je žarišče zmot in zablod preteklosti, usojenosti in nujnosti, hinavščine in klečeplazenja, pa tudi rahlo nakazanih žarkov, ki pomenijo hrepenenje in beg v naročje svetlejših prihodnosti.

Hlapec Jernej je simbolično odražal množičnost in obup ponižanih in teptanih v preteklosti. Človeškemu srcu jih je dal Cankar v presojo. S Hlapcem Jernejem umetnik ni

blagoslovil in odrešil romantičnih junakov iz preteklosti. To delo pomeni manifest delavskega razreda. Zato toliko časa ne sme izgubiti aktualnosti, dokler ne bo poslednji Jernej prišel pred odrešujočo hišo pravice.

Kalandre, Makse, Ščuke in Klanec siromakov ter nižave, ki so se prebujale, je Cankar določil za revolucionarno spremstvo Jerneju, ki je, oropan pravice, prižgal ogenj upora. In samo taka sila je lahko obzarila revolucije strla Kantorje, Grozde in Gornike, Jakobe Rude, Sitarje in še in še.

In kot bi hotel prodreti do dna in izliti mržnjo zoper nemoralno in hinavščino, je napisal Hlapce, ki skupaj z govekarjanščino v kulturnem prostoru pomenijo Cankarjev udrihajoči memento preteklosti in sedanjosti. Tudi Martini Kačurji, idealisti sredi življenja, ki je bilo vse prej kot naklonjeno zapeljanim, zaslepljenim zanesenjakom, postanejo kreature. Izrazitim in manj izrazitim potomcem je naš čas dolžan zvrnati hrbtnice. Zakaj težak je bil jarem preteklosti, pretežak, da bi se ga sramovali še danes.

Cankarjevo izročilo pomeni neodložljiv program

Ljudstvo samih sužnjev, hlapcev in tlačanov je postalo priznan narod. Drevo, ki nima trdnih korenin, omahne.

Močne korenine temu drevesu pomenijo Cankarjeve umetniške in bojevnike besede. Kdor bi hotel te korenine spodrezati, bi uničil nadaljnje žlahtne sadove na tem drevesu slovenske literature in kulture.

Naš čas ne more slaviti Cankarja samo po tem, koliko je dal svojemu času, koliko del je izročil prihodnosti. Njegova dela pomenijo neodložljiv program tudi za naš čas.

Cankar je veroval v srečnejšo prihodnost svojega naroda. Naj izrečeno misel potrdijo naslednji njegovi stavki:

»Že slutim zarjo tistega dne, slutiti jo vse moje najgloblje in najčistejše hrepenenja... Moje delo je slutnja zarje, vsaka moja beseda in vse moje življenje. Ze slišim dleto, ki kleše granitni temelj novi zgradbi.«

Zgrešeno je bilo, če bi to njegovo vero v prihodnost odlašali na jutrišnji dan, kajti Cankar je naš samo toliko, kolikor si ga iskreno želimo spoznati ali kolikor smo ga že spoznali iz večnega vira, ki mu tako skromno pravimo Cankarjeva umetnost. Ta umetnost pa mora spremeniti našo nadaljnjo duhovno vest.

Tak naj v nas živi Ivan Cankar!

ARHEOLOŠKA RAZISKOVANJA NA SVETIH GORAH NAD BIZELJSKIM

Podpisana je v poletnih mesecih 1967 in 1968 za Posavski muzej v Brežicah raziskovala ozek in strmo oblikovan plato okrog kapel na Svetih gorah, ki so širši javnosti doslej bile znane le kot romarski kraj. Z ajtoliško legendo, ki je bila pred okrog 70 leti zapisana tudi v domoznanski čitanki Posavja, so si razlagali ljudje nastanek cerkva na tem samotnem kraju. Po tej legendi naj bi bil prvotno cerkev na tem kraju sezidal v srednjem veku neznani plemič kot zaobljubo Mariji za srečno rešitev, ko se je na lovu zgubil v globokem gozdu.

V minulem poldrugem desetletju pa so umetnostni zgodovinarji s svojimi študijami ovrgli nekdanjo legendo o Svetih gorah in z znanstveno razlago osvetlili nastanek tega kulturnega mesta. Akademik prof. dr. France Stele je na osnovi študija ladijske arhitekture Jurijeve kapele dokazal, da je cerkva nastala v dobi preromanike, torej najpozneje v drugi polovici 10. stoletja.

Na omenjeni kapeli je na čelni fasadi ohranjen relief — zelo preprosta kiparska upodobitev človeka na sedežu (prestolu?), ki je pritegnila pozornost našega znanega umetnostnega zgodovinarja dr. Emilijana Cevca. Na isti kapeli so na kamnitem loku nad vhodnimi vrati vklesane nekakšne runam podobne črke, ki so znanstvenemu svetu še do danes nepojasnjena uganka. S podrobno in pronicljivo stilno analizo reliefne upodobitve na Jurijevi kapeli je dr. Cevc dognal, da je »teoretično sicer mogoče, da bi bil relief nastal že v začetku druge polovice prvega tisočletja, vendar, sodeč po mnogih domačih in evropskih analogijah, se mu zdi bolj sprejemljivo datirati nastanek reliefa v 10. stoletje.« S še tako skrbno umetnostno študijo pa ni bilo mogoče nič dognati in reči o etnični pripadnosti kiparja opisane reliefa.

Zgodovinske probleme okrog nastanka svetogorskih kapel so v preteklih letih začeli reševati umetnostni zgodovinarji, njihovemu

znanstvenemu prizadevanju pa so se sedaj pridružila še raziskovalna dela arheologov. Ceravno so bile arheološke raziskave časovno in glede na raziskani prostor dokaj skromne, so dale vendar zanimive rezultate.

Naša raziskovanja so imela dvojno nalogo:

1. raziskati s pomočjo številnih sond prostor na vrhu platoja med glavno cerkvijo in okoli ležečimi kapelami in

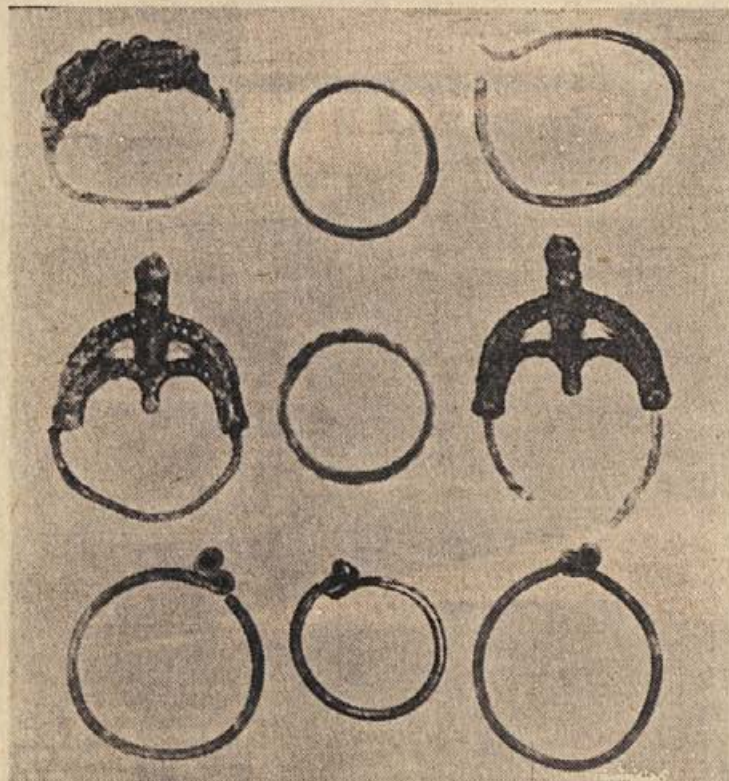
2. raziskati notranjost Jurijeve in Marijine kapele, ki sta tamkaj najstarejši cerkveni stavbi.

Sonde smo kopali najbolj gosto ob zunanjih zidovih kapel, nekatere pa tudi na prostoru med posameznimi kapelami. S sondami ob apsiidi Boštjanove kapele smo leta 1967 odkrili popolnoma ohranjen staroslovanski grob. Grobna jama je bila vklesana v skalo, na spodnji strani ob nogah pa zaprta z večji kamni. Skelet, za katerega sodimo, da je bil mlajša ženska oseba, je ležal v jami na hrbtu z iztegnjenimi rokami ob telesu. Bil je orientiran v smeri Z — s pogledom proti vzhodu. Ob njem smo našli sledeče okrasne predmete: dva lita posrebrana uhana, en uhan pilinskega tipa, en posrebrani obroček s tako imenovano S pentljo ter dva bronasta zaprta lita prstana. Ob glavi je bilo raztresenih nekaj kosti manjše živali, pri nogah pa več fragmentov glinaste slovanske srednjeveške posode.

Blizu tega groba smo v letu 1968 odkrili še dva skeleta. Prvi je bil popolnoma ohranjen; ob njem smo našli tri S obročke, prevlečene z zlahtno zlitino.

Nekaj sond smo kopali tudi na prostoru od Boštjanove do Lurške kapele. V nekaterih smo našli precej človeških kosti ter številne fragmente srednjeveške keramike. Med omenjenimi fragmenti je bila vsekakor najbolj zanimiva in za datiranje pomembna najdba železne sulice v obliki lovorovega lista s tulastim spodnjim delom za nasajevanje.

Da bi se seznanili z arhitektonskimi problemi Svetih gor, smo raziskovali tudi notranjost Jurijeve in Martinove kapele, ki sta tam najstarejši stavbi. V notranjosti Jurijeve kapele smo odkopali ves prostor današnjega presbiterija ter tla ladje. V presbiteriju kapele smo pod današnjim tlakom odkrili še dve temeljni plasti; ena je iz zloženih kamnov, druga iz črne zbite prsti. Pod to plastjo pa smo odkrili temelje starejšega, še štirioglatega presbiterija, ki je bil nekoliko manjši od današnjega. Ko smo sledili te-

Uhani, obsenčni obročki in prstani iz slovenskih grobov 9. stoletja na Sv. gorah; zdaj so razstavljeni v arheološki zbirki Posavskega muzeja v Brežicah

mu verjetno najstarejšemu apsidalnemu tlorisu, smo lahko ugotovili, da je organsko povezan z ladjo današnje kapelice. V zidu slavoloka — na prehodu iz presbiterija v ladjico — je namreč lepo vidno, da je bila prvotna ladjica nekoliko ožja od današnje. Razen v zidu slavoloka so tudi raziskave na podstrešju pokazale, da je bila prvotna, prostorsko zelo skromna kapela v presbiterialnem in ladijskem delu razširjena v današnje, sicer še vedno skromne dimenzije. Sledovi več gradbenih faz so opazni tudi na čelni fasadi kapele. Do podobnih rezultatov smo prišli tudi pri raziskovanju notranjosti Martinove kapele, kjer je prav tako bilo mogoče ugotoviti več gradbenih faz.

Glede na dokaj skromen obseg raziskav še ni čas niti primerno mesto, da bi o rezultatih našega dela zapisali dokončno sodbo. S potrebno dokumentacijo bomo o tem poročali v umetnostnozgodovinskih in arheoloških znanstvenih glasilih.

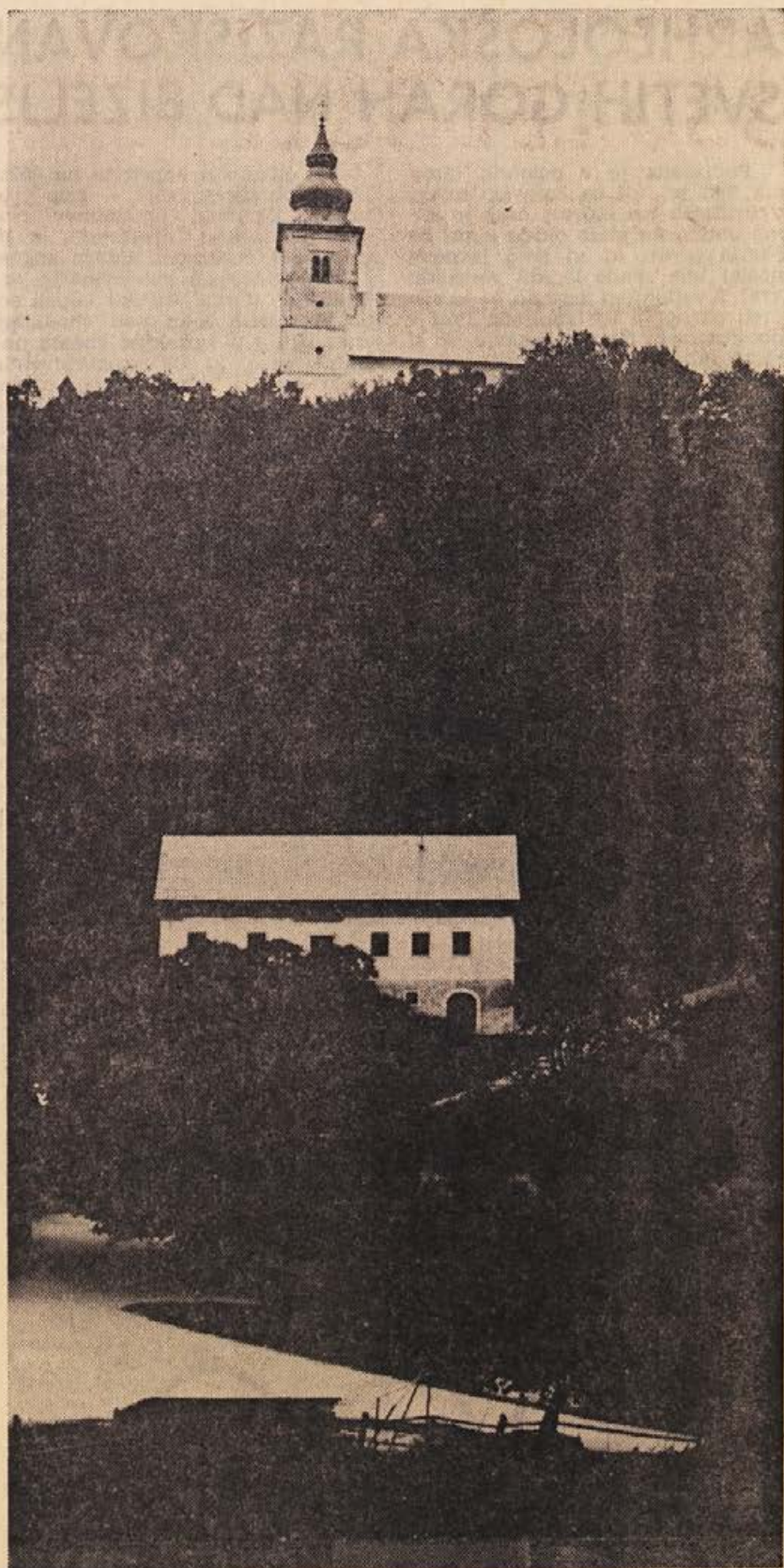
Ze zdaj pa je jasno, da začetki cerkvenega stavbarstva na Gorah niso nastali na nekem samotnem, nenaseljenem kraju. Nasprotno, tamkaj, so prebivali slovanski naseljenci in pokopavali svoje na svetogorskem vrhu verjetno še celo prej, preden je bila tam v karolinški dobi sezidana prva krščanska cerkev. Tako je tu prva cerkvena stavba nastala na kraju prejšnje slovanske nekropole, ki morda vsaj deloma sega še v čas, preden je bilo v teh krajih razširjeno oz. utrjeno krščanstvo. Na osnovi nekaterih najdb v grobovih, ki jih je mogoče datirati v čas od druge polovice 9. do začetka 10. stol., pa sodimo, da so na tej nekropoli pokopavali še desetletja potem, ko so tam že stale prve kapele.

Z raziskavo in študijam arhitekture Jurijeve in Martinove kapele pa je bilo mogoče ugotoviti, da je od njunega nastanka v dobi preromanike do 17. stol. na stavbah zaznavnih pet gradbenih faz oz. posegov. Zadnji spremembi sta kapeli doživeli v dobi baroka, ko so jima z novimi odprtinami hoteli dati več svetlobe, pri tem pa so mestoma brezobzirno uničili gotske freske.

To so nekateri rezultati časovno in po obsegu skromnih arheoloških raziskav na Gorah. Z njimi smo potrdili in delno razširili dosedanja dognanja umetnostnih zgodovinarjev ter osvetlili nastanek in razvoj najstarejšega cerkvenega stavbarstva v tem delu Slovenije.

Najdbe iz odkritih grobov bodo razstavljene v arheološkem oddelku Posavskega muzeja. Po številu sicer skromne, toda toliko bolj pomembne, ker so slovanske najdbe v teh krajih doslej zelo redke. S svojimi materiali, tehniko izdelave in estetikom oblikovanja bodo najdbe v muzeju pričale o kulturnem snovanju naših prednikov pred dobrimi 1000 leti.

Dr. Paola Korošec

Svetogorski vrh, kjer so prve kapele sezidali že v karolinški dobi na prehodu iz 9. v 10. stoletje. Arheološka raziskovanja Posavskega muzeja so pokazala, da so na ozki planoti tega vrha okoliški slovanski naseljenci pokopavali svoje že pred in tudi že po nastanku prvih cerkvic.

SLAVICA PAVLIČ:

350 LET ŠOLE V ŠENTRUPERTU NA DOLENJSKEM

V Šentrupertu na Dolenjskem je delovala šola že l. 1618. Torej je praznovala lani 350-letnico obstoja. Ivan Steklasa je izdal »Zgodovino župnije v Šent Rupertu na Dolenjskem« (Ljubljana 1913), ki jo je napisal po virih v domačem župnijskem arhivu v Novem mestu. Na strani 315 tega dela in iz zapiskov šolske kronike v Slovenskem šolskem muzeju je razvidno, da je 1618 že delovala farna šola. Za to leto je ohranjen dokument, v katerem sporoča vikar Mihael Bartol novomeškemu proštu med drugim tudi o ženitvi »šolmoštra«.

Skoda je le, da vikar ni omenil učiteljevega imena, čeprav nadalje našteva dolžnosti in delo organista, ki je poučeval istočasno tudi otroke. Leta 1644 je omenjen Ivan Wall, nato 1654 Ferdinand Ridinger, 1664 Matija Princ in 1668 Baltazar Javoršek. Za te štiri cerkovnike ni posebej navedeno, ali so poučevali tu s sistematično organizacijo trivialja Bartola iz leta 1618, kjer imenuje organista tudi šolmoštra, ki je poučeval otroke nekoliko v branju in pisanju, bi sklepali, da so tudi ti opravljali to delo. Seznam organistov sega vse do 1758, ko je bil imenovan prvi učitelj Matevž Močilar, nato 1758 Matija Gorenc. To je v dobi, ko je Marija Terezija pričela s sistematično organizacijo trivialnih šol. Vse do 1830, ko je bila ustanovljena prava trivialka, je bil pouk zasilen in je to bila farna (mala) šola.

V Državnem arhivu je v fasciklu Pub. Pol. Lit. T. Num. Vol. 3 v Protocollum Concertationis in Normal Schulsachen, Sessio dem 25.8.1777, poročilo, v katerem je omenjena tudi šentruperška šola, kjer poročajo o učnem uspehu, učnem programu, šolskih knjigah, vzdrževanju šolske stavbe, skratka o potrebah šole in njenem delovanju.

Omeniti moramo, da so 1778 pričeli s poukom na Veseli gori, ki je oddaljena od Šentruperta približno četrto ure hoda (2 km). Poučeval je France Stular, ki je do takrat kot grajski duhovnik poučeval otroke na gradu Rakovnik. Tam je prebivala od 17. stoletja plemiška družina Barbo, katerih potomec Josip Emanuel grof Barbo von Waxenstein (1825—1879) je bil slovenski deželni in državni poslanec. Kako dolgo je delovala ta šola, se ne da točno ugotoviti, verjetno je prenehala 1782, za vlade Jožefa II., ko so bile

Sedanja šola v Šentrupertu (Foto: Marjan Legan)

odpravljene božje poti in romanja; Vesela gora je bila namreč zelo znan romarski kraj.

V dobi francoske okupacije je bil pouk zelo nereden. Za leto 1816 je ohranjena fascija — prejemki učitelja (ŠAL fasc. XIV). Po tej napovedi je imel učitelj vseh dohodkov 137 gld 50 kr. Od tega zneska je dal za mežnarijo 45 gld, za čiščenje šole 12 gld, za cerkveno perilo 8 gld in za pobiranje kolektur 15 gld. Vseh stroškov je imel 80 gld, tako da mu je ostalo 57 gld 50 kr.

Na razpolago imamo nekaj statističnih podatkov, ki nam povedo, da je l. 1819 bilo 387 »šolodolžnih« otrok, ni pa znano, koliko otrok je pouk obiskovalo. Leta 1834 so bile vsolane v šentruperško šolo sledeče vasi: Šentrupert, Prelesje, Bistrica, Rakovnik, Trstenik, Vrh, Kamnje, Draga, Straža, Škrijevo. To leto je bilo vseh šoloobveznih otrok 185, pouk pa je obiskovalo pozimi 36, poleti pa 10 otrok. Starši so otroke rabili za delo doma, zato so le redki obiskovali šolo. Ponavljalno šolo bi morale obiskovati 315 otrok med 12. in 15. letom, dejansko pa je prišlo k pouku le 57 otrok. Šele po l. 1869 ko so poostrišli šolski obisk, je bilo manj izostankov.

1830, ko je postala redna trivialka, in 1869, ko je postala redna enorazrednica, se je šele pojavilo vprašanje gradnje šolskega poslopja. Do 1830 so imeli pouk v zasebni hiši, ki so jo še dolgo imenovali »šola«. Leta 1833, ko je bila zgrajena mežnarija, so jo namenili za šolo. 1874 je sklenila šentruperška občina s cerkvijo pogodbo, da vzame v last mežnarijo in plača cerkvi 120 gld najemnine, toda okrajni šolski odbor pogodbe ni potrdil. 1890 so sprejeli predlog, da ostaneta dolnji del stavbe in vrt cerkvena lastnina, gornji del pa naj dobi šola. Toda ti prostori niso odgovarjali, ker je število otrok od leta do leta naraščalo. Zato so kupili zasebno hišo in jo preuredili za šolo. Ves čas od 1890 pa tja do 1940 so se šentruperčani borili za novo šolsko stavbo.

Med drugo svetovno vojno je bila stavba uničena, tako da so povojni imeli pouk v zasebnih hišah vse do 1954, ko so dobili prvo šolo, ki je bila zgrajena prav v ta namen.

Sedaj je v Šentrupertu na Dolenjskem popolna osemletna osnovna šola in je imela po statističnih podatkih za šolsko leto 1966/67 v 8 razredih in 9 oddelkih 281 učencev. Šola je popolnoma samostojna, brez podružničnih šol.

SLOVENŠČINA JE EDEN IZMED NAJLEPŠIH JEZIKOV NA SVETU

(Ob 50-letnici smrti velikega jezikoslovca Stanislava Škrabca)

Jezikoslovec Stanislav Škrabec

Slovenci vse preveč radi pozabljamo na ljudi, ki so nam s svojim delom in vztrajnostjo napravili veliko, da se je naš jezik razvil do takšne popolnosti in enakovrednosti z ozirom na druge jezike, kot jo ima danes. Tako je tudi s Stanislavom Škrabcem! V šolah se ga le malo ali pa samo bežno spominjamo, namesto da bi mu dali mesto, ki ga je s svojim delom na področju jezikoslovja brez dvoma zaslužil. Zato se mi zdi prav in potrebno, da se ob 50-letnici njegove smrti spominimo na tega velikega moža.

Nekaj značilnosti Škrabčevega rojstnega kraja

Stanislav Škrabec se je rodil 7. januarja 1844 v vasi Hrvača, nedaleč od Ribnice. Za te kraje je že od nekdaj bilo znano, da so se njihovi prebivalci ukvarjali in se še ukvarjajo s krošnjarstvom in tovarništvom, medtem ko je del prebivalstva ostajal na siromašni grudi zemlje in jo obdeloval. S prijazno besedo in prijetno šalo dobi krošnjar prenočišče, pušelj sena in škaf vode za konja. Ker pa je krošnjar, in ta zna govoriti, dobi vse to zastonj. Tako je človeku pri takšnem opravilu nujno, da ima zvestega spremljevalca — jezik.

Prav gotovo pa je, da bi jezik krošnjarjev ostal suhoparen in plitek, če ne bi imel za seboj močnega ozadja v ljudeh, ki so stalno bivali na domači zemlji. Tako sta se začela

počasi stapljati dva najznačilnejša elementa prvi, rojen iz gole potrebe za dobrim zaslužkom, slikovit, hudomušen in predvsem temperamenten ter drugi, tako rekoč izkopan iz domačega kamenitega sveta in izrasel iz malo donosne peščene zemlje. Tako sta nam ti dve veji rodili tisti pravi ljudski jezik, poln narodnega izročila, ki nam je dal Trubarja, Levstika, Stritarja, Jurčiča in kasneje dr. Ivana Prijatelja. Pri tem pa vsekakor ne smemo pozabiti velikega moža, tihega in skromnega Stanislava Škrabca.

Škrabčevo življenje

Kot najstarejši otrok je mladi Anton (kasneje Stanislav) moral že zgodaj prijeti za delo. Toda čimbolj je mladenič odrasčal, tem večje zanimanje je kazal do knjig in učenja. Njegov oče je bil posloven človek in je nekaj časa služboval v Karlovcu, mati pa je bila preprosta kmečka ženica, ki jo je kasneje priklenila na posteljo bolezen in je morala za otroke skrbeti njena sestra.

Že v tedanji srednji šoli v Ribnici (bila je prva v Sloveniji) je bil mladi Anton priden učenec, zato je oče sklenil, da ga pošlje v ljubljansko gimnazijo. Prav na tej šoli pa se je začel zanimati za jezikoslovje, ki ga je čedalje bolj privlačevalo.

Ne vemo, kaj je mladega fanta privedlo do tega, da je po opravljeni maturi stopil v frančiškanski red in tu prejel redovniško ime Stanislav.

Prav gotovo pa lahko trdimo, da sta k temu mnogo pripomogli njegova mati in teta, ki sta bili zelo pobožni. Mogoče pa je v mladem Stanislavu že tedaj dozorela misel, da se bo prav v redovniškem poklicu lahko najbolj posvetil jezikoslovju.

Leta 1867 je bil posvečen v duhovnika, nato pa je dve leti podučeval na novomeški gimnaziji, ki je bila tedaj še v rokah frančiškanov. Tu je ostal do leta 1870, tedaj pa so frančiškanom vzeli gimnazijo ter odslovili vse patre, ki niso bili namешčeni kot stalni učitelji. V tem času je Škrabec že priobčil prvo jezikovno razpravo in se začel čedalje bolj poglobljati v slovensko jezikoslovje.

Iz Novega mesta je odšel v Gradec, končal študije iz slovanskega in grško — latinskega jezikoslovja ter potem odšel na Kostonjce pri Gorici. Tu je podučeval na redovniški gimnaziji slovenščino, nemščino in klasična jezika. Tu je delal celih 42 let.

Prva leta ni na Kostonjci ničesar pisal, temveč samo študiral. Sedel je ob Trubarju, Hrenu in drugih starejših pisateljih in preučeval slovenska narečja in vzporedno s tem zgodovino vseh večjih evropskih jezikov. Pri študiranju našega jezika je videl, v kakšnem položaju se nahaja slovensko jezikoslovje, in to ga je tudi privedlo do tega, da je poslal Slovensko Matico, naj bi objavljala njegove jezikoslovne spise. Toda odbor za takšno delo ni imel ra-

I. Koch: DOLENJSKA NOSA (po Valvasorju, VI./289)

zumevanja in je spise odklonil, isto pa sta storila tudi časopisa Novice in Soča. Tedaj se je Škrabec odločil za misel, o kateri sam pravi:

»Kaj mi je bilo začeti po vsem tem? ... Zasadi se je Cvetje, menda prvi slovenski mesečnik, ki je imel izhajati v »platnicah«, in meni je prišla ena misel od koderkoli — ena ribniška misel, porečete morebiti, — da bodo namreč te platnice za posiljeno zelje prav kakor nalašč. Jaz bom del nanje, kar se mi bo zdelo, nikogar ne bom prosil.« In res, Cvetje je prinašalo mesec za mesecem njegove spise, celih 36 let. Prav s temi platnicami Cvetja pa nam je po letu 1880 ustvaril dela neprecenljive vrednosti.

Njegovo tiho in mirno življenje pa je pretrgala prva svetovna vojna, ko je moral oditi v Ljubljano. Na Gorico ga je vezelo mnogo lepega, predvsem hudo pa mu je bilo za ogromno knjižnico. Z letom 1916 je začel urejevati in dopolnjevati svoje spise, ki jih je začela izdajati Leonova družba. Toda ni mogel več toliko delati, 6. oktobra 1918 je zapisal zadnje opombe v zvezke zbranih spisov, nato pa je proti večeru umrl.

Njegovo delo in pomen za slovensko jezikoslovje

Če hočemo govoriti o Škrabčevem delu, se moramo najprej ustaviti ob njegovi prvi in najpomembnejši razpravi »O glasu in naglasu našega knjižnega jezika, ki je izšla l. 1870 v izvestju novomeške gimnazije. S to razpravo je začel Škrabec orati ledino v našem glasoslovju. Ze v uvodu k tej razpravi, da marsikdo misli, da je brezplodno govoriti o naglaševanju v slovenščini, posebno zaradi tega, ker je naša pisava nepopolna. Toda vprašuje se, ali ne bi bilo neumno zaradi nepopolne pisave pačiti tudi izreke. Da-lje pravi, da bi bilo prav zanimivo poslušati razne izobražene može iz raznih krajev, kako bi vsak zavijal, tako kot govore v njegovem kraju. V tem pa je videl tudi vzrok, da so nekateri Slovenci raje govorili nemško, kot da bi s svojo govorico vzbujali zasmehovanje. Potrebno pa se mu zdi, da dobi naša slovenščina čimprej slovar, v katerem naj bi bila izreka vsake besede natančno zaznamovana. Zdelo se mu je potrebno, da je naglas v vsakem učenem jeziku neizogibno potreben, zato je zapisal: »Ako so soglasniki besede kosti, in samoglasniki meso, je naglas nekako življenje tega telesa.« S tem je hotel razložiti, zakaj se je lotil tako težavnega dela.

V drugem delu razprave pa je Škrabec spregovoril o glasovih naše slovenščine. Prikazal nam je njihov razvoj in dal tudi primere, kako se izgovarjajo v nekaterih narečjih. Zlasti rad omenja ribniško narečje.

S to svojo temeljito razpravo je Škrabec žel priznanja pri mnogih učenjakih. Valjavec jo je hvalil kot daleč najboljšo razpravo o tej stva-

Letnik III
6 zvezek

CVETJE

z vertov sv. Franciška.

Mesečni list za verno slovensko ljudstvo, izloži
za ude tretjega reda sv. Franciška

Njegov izdajatelj
Dr. svetovni, papeža Ljubez. VIII.
Njegov urednik: Karel Ramovš, dr. in profesor
generalnega ministrstva znanosti in umetnosti v Ljubljani

P. Eustahij Ozimek,
mašnik frančiškanskega reda na Koroškem

V GORICI.
Hilarijanska tiskarnica.
1889.

Cena za celo leto 70 kr.

Naslovna stran
CVETJA, katerega
urednik je bil
zadnja leta Škra-
bec in na katere-
ga platnicah je
napisal tehtne raz-
prave in članke o
slovenskem knjiž-
nem jeziku.

ri. S priznanji pa niso izostali tudi učenjaki drugih narodov. Naš jezikoslovec dr. Fran Ramovš pa je o njej celo dejal, da bi jo moral znati na pamet vsak izobražen Slovenec. Vprašanja, ki jih je Škrabec v tej razpravi začel, so ga zanimala vse življenje in se je vedno vračal k njim. Šele proti koncu svojega življenja je zaključil ta delo z razpravo »Naša fonetika v prozi in poeziji«. Iz tega se vidi, da mu je bila fonetika najbolj pri srcu in prav zaradi tega je tu ustvaril svoja največja dela. Takšnega dela pa se je lotil lahko le mož učenjak, ki je dobro poznal slovenska narečja in se ni ustrašil še tako napornega dela. Zato ga je dr. Anton Breznik upravičeno imenoval »očeta slovenske fonetike«.

Pravilno je Škrabec tudi zavrnil Levstikove romantične nazore v jezikoslovju ter s svojo reformo dal pismenemu jeziku zopet organske meje. Levstik je dajal živo besedo v spone, ki je postala v staroslovenski obleki težka in okorna, kot narod pred tisoč in še več leti. To pa ni bilo všeč možu, ki se je opiral na čisto izreko 16. stoletja.

Škrabčev »Cvetje« s svojimi platnicami pa bo v slovenskem jezikoslovju za vedno ostalo zapisano z zlatimi črkami. Na teh platnicah je Škrabec razvil svoje globoke misli o slovenskem knjižnem jeziku ter jih tudi uresničeval. Njegov glavni namen je bil določiti pravo izreko našega jezika in njej primerno pisavo. Nastopil pa je tudi proti tistim, ki so po nepotrebnem kazili

našo slovenščino. Hotel je, naj bi našo izreko izražala pisava, ki bi slonela na jeziku 16. stol. naš pravopis pa naj bi bil zgodovinsko — fonetičen.

Vendar Škrabec z vsemi svojimi nazori ni mogel prodreti, ker je hotel biti v nekaterih stvareh skrajno dosleden. Hotel je odpraviti nekatere stvari, ki so bile po sto in še več let v rabi. Tu je naletel na odpor, ki mu ni bil kos, kajti kar se toliko časa rabi, je posamezniku težko iztrebiti.

Škrabec se je moral neprestano bojevati, ker se je postavil na stališče, ki je bilo dotedanjemu domačemu jeziku načelno nasprotno. Toda v teh bojih je vedno zmagoval, ker je vsako obliko, preden jo je pokazal svetu, temeljito preštudiral (boj za v — i). Poskusi njegovega brzopisja in mednarodnega pomožnega jezika — evlalijskega — še bolj povzdigujejo njegove učenjaške sposobnosti.

V svojih spisih nam je Škrabec nagrmadil toliko gradiva za slovensko slovnico, za zgodovino našega jezika in naše pisave, da bo na njegovih delih, kot je to dejal dr. Anton Breznik, slonelo vse naše prihodnje jezikoslovje.

Škrabec je pisal iz ljubezni do jezika, iz ljubezni do naroda, katerega mu je bil vdan z vso dušo. S svojo voljo, z odkritosrčnostjo in s preprostostjo nam je ustvaril dela, za katera mu moramo biti še danes hvaležni.

Miha Maté

NOVO MESTO IN NJEGOVO GLEDALIŠČE

Ali je Novemu mestu danes potrebno gledališče? V mestu, ki je pred vojno, ko je štel komaj dobrih 5.000 prebivalcev, imelo kar pet gledaliških odrov in dvoran, ki so jih Novomeščani mnogokrat, če že ne vsakič napolnili? Kje naj se danes zbira in izživlja mladina?

V Novem mestu je gledališko življenje domačega ansambla skoraj zamrlo. Temu se je treba čuditi, saj vemo, da je bilo še pred nekaj leti na zelo visoki ravni. Novomeški Zavod za kulturno dejavnost, ki se trudi posredovati prebivalcem Novomeškega mesta čimveč kulturnih prireditvev vseh zvrsti, skuša to vrzel nekoliko izpopolniti, zlasti se v gledališkem življenju, z gostovanji gledališč iz Ljubljane in Celja. Večkrat povabi tudi druge bolj ali manj znane, žal pa vedno zelo drage ansamble. Domače gledališče, ki bi moglo ob ugodnejših pogojih v polni meri zadostiti kulturnim potrebam Novomeščanov, preživlja težko krizo. Tudi Odr mladih, ustanovljen pri zavodu za kulturno dejavnost kot šola, ki naj bi usposabljal mlade ljudi za dramske nastope domačega gledališča, žal pri Jerebovcih ni v polni meri dosegel tega, kar smo od njega pričakovali. Ni izpolnil vrzeli, ki je nastala v gledališkem življenju domačega gledališča. Poklicna režiserka Alenka Vrabec-Boletova se je na moč trudila in uspelo ji je z mladino naštudirati več celovečernih tekstov. Zdi se mi, da je imela pri izbiri ansambla malce nesrečno roko, saj so bili v Odru mladih predvsem dijaki zadnjih letnikov gimnazije, pri katerih pač ni bilo mogoče računati na kako daljšo gledališko dejavnost in sodelovanje s starejšimi igralci. Kot režiserka pa je imela ves čas tudi polne roke dela z režijo in tudi z organizacijo raznih akademij, recitacijskih večerov, prireditev dedka Mrza in še marsičesa, kar je v veliki meri zavrglo prav tisto delo, ki bi moralo biti prvenstveno. Žal so pri tem starejši igralci ostali ob strani. Režiserka je sicer poskusila zrežirati nekaj iger, v katerih bi nastopili starejši igralci z mladimi začetniki, vendar do tega zaradi nekaterih tehničnih ovir, delno pa tudi zaradi nediscipliniranosti igralcev žal ni prišlo.

Največja ovira za delo mladih in odraslih igralcev pa je bil in je še vedno — prostor za vaje. V Domu

kulture ga sploh ni, kajti sobe v domu zasedajo zasebne stranke, kultura pa je potisnjena ob stran. O tem smo sicer že večkrat javno razpravljali, vendar se za stvar resno ni še nihče zavzel. Stranke bi bilo treba preseliti — tu pa se je zataknilo in ostalo vse pri starem. Zato tudi mladina nima primerne prostora, ki pa bi ji ga prav Dom kulture moral nuditi. Zato se morajo tudi gledališčniki še naprej pekliti v edinem in siabem prostoru, ki je na voljo: v vlažni garderobi, v katero odmeva tuljenje zvočnika v kinu, prav nad glave igralcev. Vsakdo, ki količkaj pozna dramsko delo, bo rad potrdil, da je študij vsakega, zlasti pa še zahtevnejšega dramskega dela, pod takimi pogoji nemogoč. Če pa dodam še dejstvo, da zaradi vsako-

dnevnih kino predstav sploh ni mogoče vaditi na odru, je zadeva predstavljena dovolj jasno. Za izvedbo slehernega dramskega dela je uživanje igralcev v razmere na odru sila važno. Ko se le posreči, da igralci pridemo do odra, pa nam je čas za vaje sila počelo odmerjen. To so glavni problemi, ki zavirajo celotno gledališko, pa tudi klubsko življenje v Novem mestu.

Drug problem je seveda denar. Skoraj za vsako igro je treba nabaviti novo sceno ali pa vsaj staro popraviti; tu je skrb za obleke in rekvizite, da o nagradi nastopajočih sploh ne govorim, čeprav so igralci tisti, ki ustvarjajo nove kulturne dobrine. Niti zavod niti gledališče oziroma delavsko prosvetno društvo Svoboda »Dušan Jereb« nimajo toli-

Novomeška zimska razglednica (Foto: M. Vesel)

ko denarja, da bi zmogli take stroške. Samo vstopnina še zdaleč ne more pokrivati teh izdatkov. Vprašanje financiranja tega dela postaja zategadelj zelo pereče. Tudi to kritično točko pa bi nekako le premagali, če bi se činitelji, ki so odgovorni v mestu za kulturno in prosvetno življenje, vendarle malo močneje zavzeli za to. Gledališče je stvar Novega mesta, pa tudi novomeške občine: zato menim, da bi ga tudi občinska skupščina vendarle morala obravnavati malce drugače kot ga je doslej. Vemo, da je mnogo važnih vprašanj, ki so vsa tesno združena s financami; tudi prosveta in kultura sta področje, ki bi ga bilo treba v Novem mestu še prav posebno krepiti in razvijati.

Razen naštetega imamo v Novem mestu precej velikih in tudi finančno močnih delovnih organizacij, katerim bi se malo poznalo, če bi za širjenje kulture in prosvete vsako leto določile primerne vsote. Zdaj drago plačujejo predstave raznih tujih dramskih skupin, o podpori domačega gledališča pa doslej ni bilo slišati. Tudi domači igralci bi spet lahko zadovoljevali novomeško publiko, kakor so jo že tolikokrat, če bi le imeli dovolj trdno zaledje. Gostovanje ljubljanske Drame bi bilo lahko občasen posladek tako za prebivalce mesta, kakor tudi za novomeške gledališčne. Menim, da ne bi več smeli nadaljevati poti po opuščeni tirnici, ko so nam ob moledovanju za skromno podporo tako radi očitali: najprej nekaj pokažite, potem boste pa že dobili... Pa smo pokazali, dobili pa malo ali celo nič. In če dobijo tako malo, da skoraj ni vredno besede, kako naj si potem domači teater nabavi to, kar nujno potrebuje?

Izmed Novomeščanov najbrž le sila redki vedo, da je bilo domače gledališče že tako zelo zadolženo, da nam nobena trgovina ni dala ničesar več na upanje in da nam noben obrtnik ni hotel ničesar več narediti, ker nismo imeli s čim plačati. Nihče, razen igralcev tudi ne ve, da smo igralci sami nemalokrat morali poseči v lastne žepe in kupiti za igro potrebne rekvizite (mnogokrat npr. jedajo in pijačo, ki smo jo uporabljali na odru na predstavi in pod.), obleke pa so si zlasti igralke mnogokrat izposojevale pri nekaterih mestnih družinah.

Mnogi verjetno sploh ne vedo, da smo se novomeški igralci zbirali na vajah dostikrat v mrzli garderobi pod odrom, na katerem je tulil kino, ker ni bilo denarja za drva. Dostikrat smo se potikali po raznih zasebnih in drugih ogrevanih prostorih, večkrat celo v razpravnih dvoranih na sodišču, v pisarnah na bivšem okraju in celo na pošti v sobi poleg telefonistk. Nihče ne ve, s kakšnimi težavami smo se morali ubadati, da smo si prislužili toliko raznih priznanj v obliki lepo narisanih in napisanih diplom, ki pa jih danes nimamo niti kam obesiti.

Dvorana za kino in gledališke predstave, nekaj pritlikin in malih pisarn za potrebe Zavoda za kulturno dejavnost, kletna garderoba in javno kopališče (3 tuši in 2 kadi), pa troje dvosobnih stanovanj, ki imajo skupaj nekaj nad 176 kv. metrov površine — to je DOM KULTURE v Novem mestu. S tem, kar smo pri njegovi »inventarizaciji« našteli, smo povedali pravzaprav tudi že njegove glavne probleme: zdaj je bolj kombinirana »stanovanjsko-kopalna-kino-gledališčna« stavba, še dolgo pa ne dom, namenjen samo kulturi... (Foto: Mirko Vesel)

DPD Svoboda »Dušan Jereb«, ki je 1965 slavilo dvajsetletnico obstoja in takrat prejelo Trdinovo nagrado, nima niti enega prostora za svojo pisarno in arhiv! Dramska sekcija in pred štirimi leti ustanovljen Oder mladih se stiskata pod odrom v pretesni in vlažni garderobi; moški pevski zbor išče zavetišče v vajejski šoli, orkester pa ždi pod gorodskih praktikablov v sobi poleg zavodove pisarne, ki tega materiala nima kam uskladiščiti.

Lansko pomlad je zavod za kulturno dejavnost zaprosil občino, da bi mu odstopila v uporabo leseno barako na Loki, kjer imamo shranjene kulise in razne odrske potrebščine, ter še drugi del barake, kjer imajo športniki slačilnice. Barako bi zavod prevzel v svojo last in bi jo seveda pošteno popravil ter za skladišče usposobil. Kulise v kratkem ne bodo več uporabne, če bodo ostale take, kakršne so zdaj, ko v barako z vseh strani pronica deževnica in vlaga kvari vse, kar se tam nahaja. Zaradi zamakanja se nam je pokvarilo že precej kulis, med drugim tudi pet prospektov, slikanih na obeh straneh močnega, impregniranega platna v velikosti 5 krat 6 m, kar je vredno najmanj dva do dva in pol milijona starih dinarjev. Kljub vsem dokazom, kako zelo ta prostor nujno potrebuje, ga vendarle nismo dobili. Športniki so se uprli, češ da tadel barake sami nujno potrebujejo za slačilnico! Menim, da je del barake, ki jo športniki uporabljajo za slačilnico, za to popolnoma neprimeren, saj ga niti ne čistijo niti ne vzdržujejo, v stenah pa je polno špranj, kar smo pri ogledu barake videli.

Športniki imajo na Loki krasen dom, v njem pa lepe slačilnice in sobe, ki jih baje celo oddajajo za prenočišča — pravijo pa, da so slačilnice v domu preveč oddaljene od športnega igrišča, čeprav je to tik doma... Tudi pri teh prizadevanjih smo propadli in naše stvari se kvarijo naprej.

Zaradi takih in drugih nerešenih vprašanj seveda plahni veselje do dela. In vendar bi lahko našli precej dobro rešitev trenutnega položaja. S primernimi sredstvi bi bilo mogoče pridobiti precej prostora v samem Domu kulture. Zadnja stena odra v domu je od cestišča Muzejske ulice (nasproti Dolenjskega muzeja) oddaljena dobre štiri metre. Če bi tu dozidali podaljšek, bi za odrom pridobili dve sobi, ki bi merili 7 krat 4 metre. Ker bi odstranili tudi sedanji nepravilni stopnišni vhod v garderobo z zunanje strani, bi tam pridobili še precej velik prostor zaodrišča, ki ga zdaj tako zelo manjka. Hkrati bi povečali tudi garderobo, kar je prav tako nujno potrebno. Novo pridobljeni sobi bi lahko koristno uporabljali za društvene namene; tam bi lahko nemočno delale vse tri društvene sekcije in društvena pisarna, dovolj prostora pa bi bilo tudi za klubske življenje novomeške mladine. Obe sobi bi s primerno ureditvijo lahko po potrebi hitro spremenili v dvoraničo, kjer bi lahko prirejali razne klubske prireditve in imeli razna srečanja mladine. Novomeška mladina bi le dobila vsaj skromno zavetišče in zbirališče, to pa bi spet koristilo vsem trem društvenim sekcijam. Po grobi oceni strokovnjaka iz SGP PIONIR bi tak podaljš-

šek veljal kakih 10 milijonov Sdin. Če pa bi mogli dokupiti še nekaj prostora ob vzhodni strani doma, bi tam pridobili še potrebno kulisarno in razne delavnice. V tem primeru bi vse skupaj veljalo kakih 26 milijonov starih dinarjev.

Sedanji dom kulture je bil zgrajen 1930 kot prosvetni dom. Za takratne razmere je bil oder v domu eden izmed največjih in najmodernejše opremljenih odrov, saj je bila njegova celotna oprema nabavljena pri bivšem Ljudskem odru v Ljubljani. Danes zahteva oderska tehnikarja mnogo več. Marsikaj smo res že izboljšali, vendar bi bilo treba oder čimprej opremiti tudi z vsemi najmodernejšimi tehničnimi pripomočki. Pogoj: denar! Če bi delovne organizacije v Novem mestu priskočile na pomoč in če bi morda občinska skupščina izposlovala kak večji prispevek ali jamstvo za plačilo, bi bilo v našem sicer tako ljubkem kulturnem domu kmalu precej drugače! Če pomislimo, da smo imeli

pred vojno v Novem mestu kar 5 odrov, ki so vsi delali s polnim poletom, potem moramo priznati, da smo danes, 24 let po vojni, ko imamo le en sam in še ta nepopolno opremljen oder ter tako zelo malo prostora za pravo življenje prosvete in kulture, zares zelo zelo revni.

Mar naj po vsem povedanem še enkrat vprašamo: ali je Novemu mestu gledališče potrebno? Je! Potrebno je kljub televiziji, kljub radijskim in zelo pogostnim kino predstavam, saj niti eno niti drugo človeka ne zadovolji tako zelo kot dobro dramsko delo, če je prav zaigrano in podano na sodobno opremljenem odru. Če bi torej imeli prostor, da bi mogli mladini odpreti vrata in jo povabiti v mladinski klub, bi v kratkem tudi igralcev ne manjkalo. Prav gotovo bi se pomnožila tudi pevski zbor in orkester. Seveda vsak ne bi mogel takoj dobiti glavne vloge, a so tudi stranske prav tako zanimive in za dober uspeh igre pomembne. Sem sodi se-

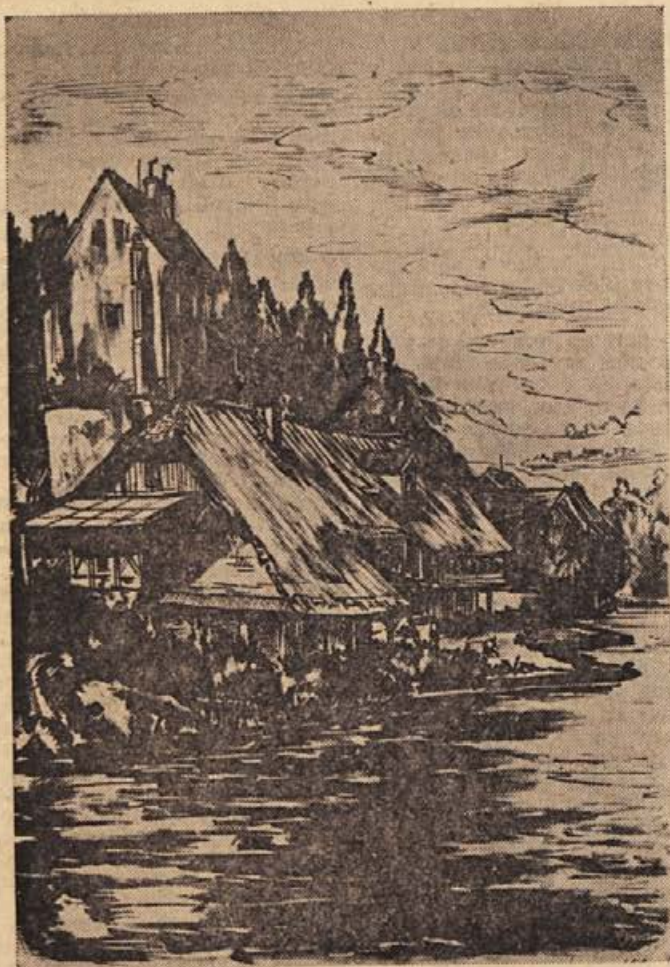
veda še delo rekviziterja, garderobierja, inspicienta, šepetalca, lasuljarja in maskerja, pa razsvetljavca, postavljalca odrskih kulis in še marsikaj; vse to mora teči, da je igra na odru doživeta in umetniško zaigrana. Stevilni mladi ljudje, zlasti oni iz raznih poklicev, bi mogli ta dela zlahka opravljati, marsikdo med njimi pa bi se odločil tudi za igranje. V gledališču bi mladi ljudje dobili dober del splošne izobrazbe, saj je prav gledališče eno najpomembnejših torišč kulture in prosvete. Zato menim, da bi mladinske organizacije in vodstva podjetij vendarle še priporočala svojim članom, zlasti fantom in dekletom, da se vključijo v delavsko prosvetno društvo Svoboda »Dušan Jereb«, kjer bi se odločili za delo v tej ali oni sekciji, zlasti pa še pri gledališču. Društvo bo v bodoče, če ustanovimo amatersko gledališče, njegov temelj in srčika; če bi vstopilo več mladincev in mladink, pa bi zares lahko ustanovili dobro gledališče, ki bi seveda moralo imeti svoj statut in posebno vodstvo. Na tak način bi dramsko delo v mestu spet zaživelo in se dvignilo na raven, ki jo je nekoč že imelo.

Se besedo o gledališki publiki. Neredko je bila naša dvorana slabo zasedena. Čemu? Mislim, da bom zadel v črno, če rečem, da leži krivda za marsikak slab obisk na repertoarju. Če ljudem igra ni všeč — nekatere so take že kar po naslovu — jo pač ne gredo gledat. Zato bo treba v bodoče bolj prislunčiti željam gledalcev in uprizarjati taka dramska dela, ki bodo gledalce zadovoljevala. Morali bi imeti že zdaj poseben programski svet, morebitno novo amatersko gledališče pa bi ga še celo potrebovalo. Žal se tudi šolska vodstva premalo zanimajo za domače gledališče in ne pošiljajo dovolj učencev na obisk. Razni politični in upravni javni delavci žal nimajo posluha za naše delo, saj se tako redkokdaj pojavijo v dvorani, da bi igralci že tudi po tem lahko sklepali, kakšen je odnos nekaterih javnih delavcev do delovanja domačega gledališča. Tako hladnost in slabo zanimanje odbijajo in so kot moralna klofuta.

In še to: dramske predstave so predrage. Kar je nad pet novih dinarjev, je preveč! Kako naj si številnejša družina privoščiti ogled neke igre, če bodo cene previsoke? Dobro vemo, da si samo z vstopnino ne moremo kdovekaj pomagati in je treba zato poiskati za življenje gledališča še druge vire. Kultura mora biti poceni, je dejal neki novomeški zaslužni kulturni delavec; menim, da je povedal prav.

Naštete probleme in nekatera odprta vprašanja gledališkega življenja v Novem mestu dajem v premislek domači javnosti z željo, da bi se glede tega še kdo oglasil.

POLDE CIGLER
Tajnik PDP Svoboda
»Dušan Jereb«

Vlado Lamut: KRKA PRI NOVEM MESTU

RAZSTAVE V ŠTUDIJSKI KNJIŽNICI MIRANA JARCA

Uredba o ustanovitvi študijskih knjižnic in kasneje zakon o knjižnicah sta naložila študijskim knjižnicam poleg drugih nalog tudi prirejanje knjižnih razstav. V letih pred drugo svetovno vojno je bila ta zvrst knjižnične dejavnosti prej zanemarljiva kot negovana. Velike knjižnice so se zadovoljevale le s stalno razstavno zbirko knjižničnih redkosti, ki jim je služila ob raznih ogledih knjižnice. Po drugi svetovni vojni se je taka miselnost spremenila v taki meri, da danes zavzema prirejanje knjižnih razstav pomembno mesto v knjižnični dejavnosti. Zaradi tega povsod po svetu ob graditvi novih knjižničnih stavb določijo v njih tudi razstavne prostore.

Vse študijske knjižnice v Sloveniji so od svoje ustanovitve prirejale knjižne razstave, v večjem obsegu pa zlasti po resoluciji zborovanja slovenskih knjižničarjev v Mariboru 22. in 23. oktobra 1960, ki je posebno priporočal to dejavnost. Upravnik mariborske študijske knjižnice prof. Bruno Hartman je v sestavku Razstave v študijskih knjižnicah (Knjižnica 1966, str. 13-19) razstave razvrstil v štiri skupine:

- a. razstave novih knjižnih pridobitev;
- b. razstave novosti na knjižnem trgu;
- c. informativne razstave dragocenjših fondov;
- d. tematske razstave.

Študijska knjižnica Mirana Jarca v Novem mestu je že v prvem mesecu svojega obstoja priredila razstavo in njej so sledile druge, obsegač vse vrste po zgornji razdelitvi. Z njimi je hotela knjižnica zajeti tudi tisti sloj prebivalstva, ki se sicer ni posluževal knjižnice; hotela je pomagati šolam s prikazovanjem knjižnih del iz posameznih literarnih obdobij; počastiti spomin naših ustvarjalcev in z vsemi temi razstavami razširiti obzorje obiskovalcem.

Za uspešno prirejanje razstav sta potrebna predvsem dva pogoja: zadosten knjižni fond in razstaveni prostor. Če knjižnica nima vseh eksponatov, mu jih posodijo druge knjižnice, medtem ko je s prostorom težje, če ga knjižnica nima. Ob ustanovitvi je imela novomeška študijska knjižnica na voljo za svoje potrebe le stanovanje v osnovni šoli v traktu proti gimnaziji in eno učilnico. Zaradi tega ni imela posebnega razstavnega prostora in je iskala razne možnosti za razstavljanje: od šolske telovadnice v osnovni šoli, risalnice, učilnice, dvorane v sindikalnem domu, male dvorane v Domu JLA, trgovskih izložb in lokalov, barake, ki je stala na prostoru,

Vlado Lamut: IZ PARISKE SKICIRKE

kjer je sedaj Zavod za socialno zavarovanje, lastne čitalnice do gostinskih prostorov. Tudi danes, čeprav ima knjižnica dve stavbi, nima posebnega razstavnega prostora in se za razstave poslužuje knjižnične veže, ki ni kaj primeren prostor za tako dejavnost. Zaradi tega knjižnica opušta slavnostne otvoritve razstav, čeprav jih Bruno Hartman v že citiranem sestavku zelo priporoča. Zaradi pomanjkanja sredstev knjižnica ne razpošilja vabil, ne tiska plakatov in vodičev po razstavi, posluhuje pa se objav v domačem in republiškem tisku.

Do 31. XII. 1968 je knjižnica priredila te razstave (če ni posebej označeno, je bila vsakoletna razstava v knjižnični avli):

1946

1. Prešerniana

Razstava Prešernovih prvotiskov in ponatisov. Razstava je bila prirejena v Prešernovem tednu v februarju 1946 v izložbah novomeških trgovin.

2. Partizanski tisk

Razstava partizanskih periodik, brošur in drobnega tiska ob obletnici ustanovitve OF. Prirejena je bila v izložbah novomeških trgovin v apr. 1946.

1947

3. Prešerniana

Povečana razstava iz leta 1946, prirejena v Prešernovem tednu februarja 1947 v izložbah novomeških trgovin.

4. Rdeča armada

Razstava je bila prirejena ob prazniku RA v februarju 1947. Vsebovala je partizanski tisk o RA in slikovito gra-

divo iz raznih sovjetskih periodik. Postavljena je bila v izložbah novomeških trgovin.

5. Koroška razstava

Vsebovala je literaturo o slovenski Koroški od Megiserjevih Annales Carinthiae dalje, dela koroških znanstvenikov, pesnikov in pisateljev, plebiscitno gradivo, tiske iz mirovnih pogajanj po prvi in drugi svetovni vojni. Razstavo je tolmačil upravnik knjižnice, odprl pa jo je okrožni referent za prosveto in kulturo Jože Zamljen. Prirejena je bila v marcu 1947 v telovadnici.

6. Partizanski tisk

Razstava je bila prirejena v počastitev ustanovitve OF v aprilu 1947. Razstava je bila zelo obsežna in bogata in je obsegala gradivo od raznih odborov OF. Tolmačil jo je upravnik knjižnice, odprl pa poverjenik za prosveto in kulturo pri okrožnem odboru Jože Zamljen. Razgrnjena je bila v telovadnici.

7. Primorska razstava

Razstavljena je bila vsa v Novem mestu dostopna literatura o Primorski: dela primorskih pesnikov, pisateljev in znanstvenikov, gradivo za mirovna pogajanja po obeh svetovnih vojnah, primorski partizanski tisk, slikovno gradivo in grafikon. Razstavo je tolmačil knjižnični upravnik, odprl pa jo je Jože Zamljen. Odprta je bila v septembru 1947 v telovadnici osnovne šole.

1948

8. Marksistični tisk

Razstava marksističnega tiska v slovenskem jeziku. Prirejena je bila med semestralnimi počitnicami v januarju

1948 v eni izmed učilnic novomeške osnovne šole.

9. Prešerniana

Prيرهjena je bila v izložbah novomeških trgovin v Prešernovem tednu februarja 1948.

10. Anton Tomaž Linhart

Razstava ob stoletnici uprizoritve Veselega dne ali Matiček se ženi v Novem mestu 1848. Razstava je obsegala Linhartova dela v originalih in v fotografskih posnetkih naslovnih strani ter slikovno gradivo. Napise je izdelal učitelj Metod Kalan. Prirejena je bila v izložbi novomeške knjigarne (sedaj prostori podjetja Vodovod) v aprilu 1948.

11. Pregled slovenskega slovstva

Knjižna razstava temeljnih del slovenskega slovstva. Obrazložitev je sestavil takratni profesor slovenščine na novomeški gimnaziji prof. Milan Dođič, izpisali pa kaznjenci v novomeških zaporih. Razstava je bila prirejena kot učilo in je bila postavljena v knjižnični čitalnici v oktobru 1948. Pozneje je bila postavljena še večkrat, pa čeprav samo za eno šolsko uro.

12. Kmetijska literatura

Vsebovala je dokaj popolno strokovno literaturo od prve slovenske knjige za kmeta do sodobne literature. Postavljena je bila kot poseben del kmetijske razstave v oktobru 1948 v telovadnici.

1949

13. Prešerniana

Prirejena je bila v risalnici ob polletnih šolskih počitnicah.

14. Razstava mati in dete

Razstava literature o materi, otroku in o ženskem gibanju za enakopravnost v počastitev 8. marca 1950. Postavljena je bila v izložbah novomeških trgovin.

15. Kettejeva razstava

Prirejena je bila ob odkritju spominske plošče Dragotinu Ketteju 5. 6. 1949. Vsebovala je gimnazijske vpisnice, Kettejeve šolske naloge, pisma in rokopise, prve objave Kettejevih del, slikovno gradivo in Kettejev izvod Prešernovih poezij s Kettejevimi popravki (last pokojne trgovke Marije Turkove s Kidričevega trga). Razstava je bila obogatena z Lamutovimi ilustracijami z motiv: okolice Novega mesta. Za to razstavo je akad. slikar Vlado Lamut naslikal Dragotina Ketteja (olje) in prireditveni odbor za odkritje spominske plošče je sliko podaril knjižnici. Razstavo je odprl upravnik knjižnice in takoj po otvoritvi je razstavo obiskalo 815 ljudi, ves obisk pa je štel 12.311 obiskovalcev. Razstava je bila v obnovljenem lokalu Okrajnega magazina (sedaj delikatesna trgovina Merkator).

16. Kmetijska razstava

Razstava je bila prirejena kot poseben del ob kmetijskem festivalu v

oktobru 1949 in je vsebovala kmetijsko literaturo po l. 1945. Nameščena je bila v malem salonu hotela Windischer kot nadaljevanje razstave kmetijskih pridelkov in strojev. Ogledalo si jo je več kot 30.000 obiskovalcev.

1950

17. Razstava o narodnoosvobodilni borbi

Razstava je bila prirejena pod pokroviteljstvom SZDL in s sodelovanjem množičnih organizacij v počastitev obletnice ustanovitve OF. Postavljena je bila v mali dvorani Doma JLA. Vsebovala je marksistično literaturo pred l. 1941, ilegalni tisk, partizanski tisk in literaturo o OF po letu 1945. Poleg tega je vsebovala slikovno gradivo in originalne slike akad. slikarja Vlada Lamuta.

18. Najpomembnejše slovenske knjige

Razstava je bila postavljena v maju za dijake črnomaljske gimnazije, nato so si jo ogledali še dijaki novomeških šol.

19. Partizanski tisk

V septembru 1950 je bila velika gospodarska razstava v prostorih osnovne šole. Na željo prireditvenega odbora je knjižnica priredila kot poseben del razstavo partizanskega tiska.

1951

20. Razstava o NOB

Postavljena je bila 28. januarja 1951 v izložbah novomeških trgovin ob odkritju spominske plošče na hotelu Metropol, kjer je bila v l. 1941–1942 ilegalna tehnika OF, in v počastitev kongresa ZB. Razstava je bila postavljena v šestih izložbah novomeških trgovin tako, da je bila vsaka izložba celota: I. izbor ilegalne literature in letakov iz pred leta 1941, razglasi okupatorjev, ki so bili razširjeni v Novem mestu, partizanski plakati; II. partizansko orožje, izdelano v Starih Zagah, zemljevid novomeškega okrožja, partizanska vojaška literatura; III. partizanska politična literatura; IV. različna partizanska literatura; V. partizanska periodika; VI. uradna partizanska literatura — uradni listi, tiskovine, odloki, ceniki, potne dovolilnice, denar, boni, obveznice.

21. Razstava Prešernian in rokopisov iz zbirk študijske knjižnice

Razstava je bila postavljena v počastitev Prešernovega praznika v februarju 1951. Vsebovala je prešerniane ter rokopise in korespondenco slovenskih pisateljev, ki jo je knjižnica zbrala. Seznam razstavljenih predmetov je bil objavljen v domačem listu Prosveta. Razstava je obsegala 159 kosov in je bila nameščena v baraki na Prešernovem trgu.

22. Razstava literature o dnevu žena

Razstava je bila pripravljena v izložbah v počastitev 8. marca.

23. Razstava 10 let dela OF

Knjižnica je sodelovala pri veliki razstavi v počastitev desete obletnice OF in je uredila prvi del razstave s tematiko narodnega gibanja v Jugoslaviji pred 1941, drugi del, ki je prikazal upor, boje in graditev, je postavila s sodelovanjem Muzejskega društva. Vse tiskano gradivo na razstavi je bilo iz zbirk študijske knjižnice. Katalog razstave je bil pripravljen za tisk v Prosveti, a ni izšel, ker je Prosveta prenehala izhajati. Vseboval je 313 enot s 772 razstavljenimi predmeti.

1952

24. Prešerniana

Razstava je bila prirejena v izložbah novomeških trgovin v februarju 1952.

25. Življenje in delo Mirana Jarca

Razstava je bila postavljena v septembru ob deseti obletnici Jarčeve smrti. Istočasno je bil literarni večer v počastitev Mirana Jarca.

1953

26. Razstava novomeških rokopisnih dijaških listov in knjižne žetve v enem mesecu ter periodik v letu 1952

Razstava je bila prirejena v prostorih Dolenjskega muzeja v Križatiji in je obsegala tri samostojne razstave. Prirejena je bila v Prešernovem tednu 1953.

27. Spominska razstava o Borisu Kidriču

V njegov spomin je knjižnica priredila v izložbi novomeške trgovine razstavo Kidričevih del, od 12. do 20. aprila 1953.

28. Razstava ženskega tiska OF

Ob proslavitvi desete obletnice I. kongresa AFZ je knjižnica priredila v Dobrnič razstavo partizanskega tiska, ki so ga pisale ali urejale partizanke. Razstava je bila v septembru 1953.

1954

29. Prešerniana

Postavljena v izložbah novomeških trgovin februarja 1954

30. Socialistični tisk

Razstava v počastitev praznika občine Novo mesto. Razstava je pokazala popolno zbirko socialističnega tiska v Sloveniji od l. 1885 dalje. O njej je poročal I. Kreft v Borbi. Prirejena je bila v Domu JLA.

1955

31. Trdinova razstava

Prirejena je bila v Sindikalnem domu od 27. X. do 6. XI. 1955 kot uvod v tretjo proslavo občinskega praznika in ob 50-letnici Trdinove smrti. Odprl jo je predsednik Sveta za prosveto in kulturo pri ObLO Novo mesto prof. Janko Jarc. Razstavljenih je bilo 292

predmetov, med njimi jih je bilo nekaj last Dolenjskega in Belokranjskega muzeja. Za to razstavo je akad. slikar Vlado Lamut naslikal Janeza Trdino (olje) in več dolenjskih motivov.

32. Trdinova razstava

Razstava je bila prenesena v Kostonjico in je bila odprta od 13. do 20. XI. 1955.

33. Dolenjska periodika

Razstava je imela pet delov in je v originalih in fotokopijah pokazala dolenjsko periodiko; v posebnem delu je Dolenjski list pokazal tekočo slovensko in jugoslovansko periodiko. Razstava je bila v gimnazijskem starem poslopju (danes Zdravstveni dom).

1956

34. Janez Trdina, njegovo življenje in delo

Novomeška razstava je bila prenesena v Ljubljano in s sodelovanjem Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani izpopolnjena s Trdinovimi rokopisi ter odprta v razstavnih dvorani Narodne in univerzitetne knjižnice v januarju 1956. Za to razstavo je narisal portret Janeza Trdine akademik Božidar Jakac.

35. Razstava osnovnošolskih učbenikov za bralni pouk 1551—1869

Ta razstava je bila plod triletnega dela v proučevanju učbenikov uslužbenca študijske knjižnice prof. Ivana Andoljške. Razstava je bila odprta od 18. do 23. februarja 1956 v knjižnični čitalnici.

36. Spominska razstava Mirana Jarca ob odkritju kipa

Razstave in spominske svečanosti so se udeležili tudi slovenski muzealci, ki so takrat zborovali v Novem mestu. Uvodno besedo je imel upravnik, nato je spregovoril pisatelj Juš Kozak, akademik Božidar Jakac je obujal spomine na Mirana Jarca, nekaj toplih besed je spregovoril ravnatelj Narodnega muzeja dr. Jože Kastelic, pisatelj Ivan Potrč pa je položil venec. Intimne svečanosti so se udeležili tudi najožji svoji pok. Mirana Jarca. Razstava je bila v aprilu v knjižničnih prostorih.

37. Dolenjska v lepi in znanstveni knjigi

Razstava ob občnem zboru Društva zgodovinarjev LRS. Odprta je bila v knjižnični čitalnici od 14. do 21. aprila 1956.

38. Razstava del Ivana Cankarja ob 80-letnici njegovega rojstva

Odprta v maju 1956.

39. Razstava del Antona Aškercja ob 100-letnici njegovega rojstva

Odprta v juniju 1956.

40. Izbor partizanskega tiska

Razstava v počastitev dneva borca in dneva vstaje. Odprta v juliju 1956.

41. Razstava del Dragotina Ketteja ob 80-letnici njegovega rojstva

Odprta od avgusta do septembra 1956.

42. Razstava kmečke literature ob 70-letnici kmetijske šole na Grmu

Razstava je bila od 21. do 23. oktobra 1956 v prostorih grmske kmetijske šole.

43. Razstava osnovnošolskih učbenikov za bralni pouk 1551—1869

Ta razstava je bila prenesena v juniju 1956 v mariborsko študijsko knjižnico.

44. Razstava del Franceta Levstika ob 125-letnici njegovega rojstva

Odprta od 28. septembra do 26. oktobra 1956.

45. Delež občanov novomeške občine v kulturi (izbor)

Razstava v počastitev občinskega praznika, odprta od 27. oktobra do 1. novembra 1956 v čitalnici.

46. Devetdeset let Jurčičevega Desetega brata (1866—1956)

Odprta v novembru 1956.

47. Življenje in delo dr. Nika Zupančiča ob 80-letnici njegovega rojstva

Odprta v decembru 1956.

1957

48. Anton Tomaž Linhart (ob 200-letnici rojstva)

Odprta v januarju.

49. Življenje in delo Vojeslava Moleta, 1886 — 14. december — 1856

Razstava ob 70-letnici pesnikovega rojstva. Prirejena v januarju 1957.

50. Prešernov teden 1957

Razstava Prešernovih del in slik akad. slikarja Vlada Lamuta. Razstava je bila odprta od 6. do 17. februarja 1957.

51. Razstava del Janka Lebana ob 25-letnici njegove smrti

Razstava je bila v knjižnični avli in jo je odprl pisatelj France Bevk. Odprta je bila od 16. do 23. februarja 1957.

52. Spominska razstava Simona Gregorčiča ob 50-letnici njegove smrti

Razstava je bila od 1. do 15. marca 1957.

53. Razstava del Moše Pijada ob njegovi smrti

Odprta je bila od 16. do 20. marca 1957.

54. Razstava del Josipa Stritarja ob 120-letnici njegovega rojstva

Razstava je bila od 21. marca do 13. aprila 1957.

55. Pavel Golia. Življenje in delo. Ob pesnikovi sedemdesetletnici

Razstava je bila v knjižnični avli in čitalnici od 14. do 30. aprila 1957. Govor je imel pesnikov prijatelj dr. Ivan Vasič. Otvoritve so se udeležili Dolenj-

ci, člani Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter tako počastili akademika Pavla Golio. Za to priliko je Golio portretiral akademik Božidar Jakac. Svečanost in razstavo je posnel za Vibo tov. France Kosmač. Knjižnica je izdala tiskan katalog s portretom Pavla Golie, delo slikarja Ivana Vavpotiča. Pesnik Severin Šali je zložil prigodno pesem, izdala jo je knjižnica v zlatem in navadnem tisku.

56. Stiri osemdesetletnice: Rajko Nahtigal, Lojz Kraigher, Ivan Sorli in Ivan Koštal

Knjižna razstava njihovih del je bila odprta v maju in juniju 1957. Trije jubilarji so v zvezi z Novim mestom: univerzitetni profesor in akademik Rajko Nahtigal je Novomešan, pisatelj dr. Kraigher je bil novomeški dijak, profesor Koštal pa profesor v Novem mestu.

57. Razstava leposlovnih in znanstvenih del o narodnoosvobodilni borbi

Razstava je bila odprta v počastitev dneva borca in dneva vstaje od 3. do 24. julija 1957.

58. Izbor slovenske literature o šahu

Razstava ob XII. državnem mladinskem šahovskem prvenstvu v Novem mestu v mesecu avgustu 1957.

59. Muzejski teden. Razstava arheološke, geološke, geografske, zgodovinske in etnografske literature o Dolenjski

Razstava je bila od 5. do 20. oktobra 1957 v knjižnični avli.

60. Kulturni delež Dolenjske. Knjižna razstava ob zborovanju slavistov v Novem mestu

Razstava je bila v knjižnični avli in čitalnici in izšel je razstavljeni katalog.

61. V spomin dr. Ferdu Kozaku, ustanovitelju študijskih knjižnic, razstavlja študijska knjižnica Mirana Jarca njegova dela

Razstava je bila od 8. do 31. decembra 1957.

1958

62. Oton Zupančič

Knjižna razstava ob osemdesetletnici Zupančičevega rojstva. Razstava je bila od 1. do 31. januarja 1958.

63. Razstava del Valentina Vodnika ob 200-letnici rojstva

Za to razstavo je akad. slikar Vlado Lamut naslikal Vodnikov portret. Odprta je bila od 3. februarja do 3. marca 1958.

64. Izbor novosti tuje literature v knjižnici

Razstava je bila odprta od 4. do 20. marca, seznam razstavljanih knjig je objavil Dolenjski list.

65. Razstava del Lili Novy in Jožeta Pahorja

Knjižna razstava ob smrti Lili Novy in ob 70-letnici Jožeta Pahorja. Razstava je bila od 21. do 30. marca 1958.

66. Spominska razstava izbora del dr. Rajka Nahtigala ob njegovi smrti

Razstava je bila odprta od 1. do 25. aprila 1958.

67. Nekaj predvojnne prvomajske literature

Odpirna v maju 1958.

68. Janez Debevc, nab. pisatelj, filolog in Solnik, r. 20. VI. 1778 — 10. V. 1821 v Žužemberku

Knjižna razstava ob 200-letnici pisateljevega rojstva. Odpirna je bila od 1. do 12. junija.

69. Primož Trubar ob 450-letnici rojstva

Razstava foto posnetkov slovenskih protestantov in literature o Primožu Trubarju. Odpirna je bila od 13. junija do 17. julija 1958.

70. Primož Trubar ob 450 letnici rojstva
Ta razstava je bila prenesena v Kostonjico.**71. Razstava v počastitev inozemskih brigad na Avto cesti bratstva in edinstva in slovenskih izseljencev**

Izbor iz zakladov študijske knjižnice Mirana Jarca, razstavljanih je bilo 479 eksponatov v knjižnični avli in čitalnici. Odpirna je bila od 18. julija do 18. avgusta 1958.

72. Miško Kranjec ob petdesetletnici rojstva

Knjižna razstava v počastitev pisateljeve petdesetletnice je bila odprta od 20. avgusta do 22. septembra.

73. Izidor Cankar (1886-1958)

Spominska razstava, odprta od 23. septembra do 23. oktobra 1958.

74. Študijska knjižnica Mirana Jarca razstavlja v počastitev praznika novomeške občine: Novo mesto v sliki od bombardiranja do danes

Odpirna je bila od 25. oktobra do 14. decembra 1958.

75. Ivan Cankar v risbi in podobi

Knjižna razstava ob 40-letnici pisateljeve smrti. Razstava je bila odprta od 18. decembra 1958 do 15. januarja 1959 leta.

1959**76. Slovenske bibliofilske izdaje in slovenski ekslibrisi**

Razstava v Prešernovem tednu 1959

77. 100 let Levstikovega Martina Krpana

Razstava vseh izdaj Martina Krpana in originalnih ilustracij Hinka Smrekarja za izdajo Martina Krpana. Razstava je bila v aprilu.

78. 100 let Levstikovega Martina Krpana
Razstava je bila prenesena v Kostonjico.**79. Dela Trdinovih nagajencev v letu 1959: dr. Niko Zupanič, Tone Pavček**

Razstava del nagajencev je bila od 14. julija do oktobra 1959.

80. Spominska razstava ob smrti Pavla Golie

Razstava je bila od oktobra do novembra 1959.

81. Šef baleta, koreograf, režiser in pedagog Novomešan Stefan Suhi 25 let v službi Terpsihore in Talije

Razstava slikovnega gradiva in lepakov o uprizoritvi Stefana Suhija je bila v novembru.

82. Ob 100-letnici utemeljitelj esperanta Zamenhofa

Razstava esperantskih periodik, literature in slovenska dela v esperantu.

1960**83. Razstava domače in tuje geografske literature s posebnim ozirom na Dolenjsko**

Razstava je bila od junija do 10. julija.

84. Razstava del Trdinovih nagajencev Jože Karlovšek, Josip Wester, Tone Gošnjak, restavratorska ekipa Zavoda za varstvo spomenikov SRS).

Razstava je bila od 14. julija do septembra.

85. Razstava v počastitev sedemdesetletnice rojstva pisatelja Franceta Bevka

Razstava je bila od oktobra do novembra. Otvoritve se je udeležil tudi pisatelj France Bevč.

1961**86. Fran Saleški Finžgar (1871-1961)**

Razstava ob pisateljevi devdesetletnici je bila od 9. februarja do 18. aprila 1961.

87. Znanstvena literatura o narodnoosvobodilni borbi

Razstava je bila odprta od 27. aprila do 31. maja; ogledalo si jo je več kot 10 tisoč ljudi.

88. Sedemdeset let življenja in dela pisateljice Novomeškanke Ilke Vašketove, 1891 — 2. junij — 1961

Razstava je bila od 2. junija do 10. julija. Otvoritve se je udeležila jubilarica, OS Novo mesto je pisateljici darovala Lamutovo grafiko Novega mesta, za razstavo pa je slavljenko portretiral akad. slikar Božidar Jakac.

89. Razstava del Trdinovih nagajencev za leto 1961 (Vera Albreht, ing. Josip Didek, Marija Sali, Matko Matjan in pevski zbor PD Svoboda Dušan Jereb)

Razstava je bila od 14. julija do 11. septembra 1961.

90. V spomin dr. Nika Zupaniča

Razstava je bila odprta od 12. septembra do 15. oktobra 1961.

91. Narodnoosvobodilna borba v slovenskem leposlovju

Razstava je bila v počastitev praznika občine Novo mesto in je bila odprta od 25. oktobra do 8. februarja 1962.

92. Turistična in kulinarčna razstava
Na tej razstavi, ki jo je priredila Dolenjska turistična zveza je sodelovala knjižnica z 42 vodiči oziroma turistično literaturo o Dolenjski. Razstava je bila v prostorih javne šole v Novem mestu.**1962****93. Socialistična periodika do 1. 1941 in slovenska periodika v letu 1962.**
Razstava je bila prirejena v marcu leta 1962.**94. Socialistična periodika do 1. 1941 in slovenska periodika v letu 1962.**

Ta razstava je bila v celoti prenesena v Krško.

95. Izbor iz zbirke Študijske knjižnice Mirana Jarca

Razstava je bila ob plenumu Društva bibliotekarjev Slovenije 14. in 15. aprila v Novem mestu.

96. Spominska razstava ob smrti Frana Saleškega Finžgarja (1871-1962)
Razstava je bila junija 1962.**97. Razstava del Trdinovih nagajencev za leto 1962 (dr. Mirko Rupel, Slavko Mihelčič, Zoran Didek in ljudskoprosvetna delavca Viktor Zemljak in France Kralj)**

Razstava je bila od 14. julija do 31. avgusta 1962.

98. Pesnik dr. Alojz Gradnik. Razstava v počastitev pesnikove 80 letnice

Razstava je bila od 1. septembra do 20. oktobra. Zaključna razstava se je udeležil pesnik.

99. Delo pesnika in partizana Mirana Jarca ob 20-letnici njegove smrti

Razstava je bila prirejena ob prazniku občine Novo mesto in je bila odprta od 21. oktobra do 30. novembra 1962.

100. Delo pesnika in partizana Mirana Jarca ob 20-letnici njegove smrti

Ta razstava je bila v celoti prenesena v Belokranjski muzej v Metliki.

101. Razstava v počastitev 29. novembra

Glasba z motivi narodnoosvobodilne borbe. Razstava je bila odprta od 1. decembra do 15. decembra 1962.

1963**102. Prešerniana**

Razstava je bila prirejena v Dolenjskem muzeju zaradi adaptacij del v knjižnični stavbi. Odpirna je bila od 1. februarja do 8. marca 1963.

103. Slovenske žene v slovenski kulturi

Razstava je bila prirejena v Dolenjskem muzeju od 8. marca do 8. aprila 1963 leta.

104. Lužiskosrbska knjiga in literatura o Lužičkih Srbih.

Razstava je bila prirejena od 6. do 25. aprila, ko je bila v Dolenjskem muzeju slikarska razstava lužiskosrbskega umetnika Merčina Nowaka.

105. Milan Pugelj. Spominska razstava ob 80-letnici pisateljevega rojstva.

Razstava je bila od 27. aprila do 15. maja 1963.

106. Knjižna razstava ob 70-letnici Mirolava Krleža.
Odperta je bila od 16. do 30. maja leta 1963.
107. Spominska razstava ob smrti akademskega slikarja Gvida Birolle
Razstava knjižnih ilustracij Gvida Birolle, ki jih hrani študijska knjižnica.
108. Slovenska glasba z motivi NOB
Razstava v počastitev občinskega praznika Novo mesto. Odperta je bila od 22. oktobra do 8. novembra 1963.
109. Stiri sedemdesetletnice rojstev: Ivan Albrecht (1893-1955), Janko Glaser (1893), Igo Gruden (1893-1948), Prežihov Voranc (1893-1950).
Razstava je bila od 12. do 28. novembra 1963.
110. Razstava partizanskega tiska
Prirejena je bila v Sentjerneju od 29. novembra do 8. decembra ob otvoritvi obnovljene ljudske knjižnice.
111. Izbor literature o SFR Jugoslaviji.
Razstava je bila v počastitev 29. novembra in je bila od 29. novembra do 15. decembra 1963.
112. Stiri stopetdesetletnice rojstva: Andrej Elmspieler (1813-1888), Emil Korytko (1813-1839), Fran Miklošič (1813-1891), Petar Petrović Njegoš (1813-1951)
Razstava je bila od 16. do 31. decembra 1963.
- 1964**
113. Spominska razstava del v letu 1963 umrlih kulturnih delavcev
Odperta je bila od 1. do 15. januarja leta 1964.
114. Razstava slovenskih sonetnih venecv (ob stoletnici smrti Primčeve Julije in 130-letnici izida Prešernovega Sonetnega venca)
Odperta je bila od 1. do 15. februarja leta 1964.
115. Razstava del Antona Sovreta
Odperta je bila v februarju v avli Prosvetnega doma ob spominskem večeru, ki ga je pripravila novomeška podružnica Slavističnega društva.
116. Razstava v počastitev 120-letnice rojstva Josipa Jurčiča in stoletnice njegovega Jurija Kozjaka
Odperta je bila v marcu in je obsegala 113 del.
117. 400-letnica Williama Shakespeara
Odperta je bila v aprilu in je obsegala 78 del.
118. Knjižna razstava v počastitev stoletnice smrti Vuka Stefanovića Karadžića
Odperta je bila v aprilu 1964 in je obsegala knjige in slikovno gradivo.
119. Stiri obletnice: Josip Ogrinec (1864-1879), Peter Bohinjec (1864-1919), Anton Hribar (1864-1953), Josip Kostanjevec (1864-1934).
Odperta maja 1964.

120. Ob 15-letnici smrti Otona Zupančiča in Vladimira Nazorja
Odperta v juniju 1964.
121. Slovenski periodični delavski tisk do leta 1941. Ob 30-letnici Ljudske pravice in ob občinskem prazniku.
Odperta oktobra 1964.
122. Periodični tisk leta 1964 v SR Sloveniji
Odperta ob 29. novembru
123. 100 let Slovenske matice
Odperta decembra 1964
124. Razstava kulinarčne in gospodinske literature. Ob otvoritvi Šolskega centra za gostinstvo v Novem mestu
Odperta od 29. novembra do 1. decembra v Sindikalnem domu v Novem mestu.

1965

125. Razstava knjižnih del, muzikalij in ilustracij v letu 1964 umrlih kulturnih delavcev
Odperta od 1. do 15. januarja.
126. Razstava sodobne italijanske knjige
Odperta od 18. do 23. januarja. Razstavno gradivo sta posredovali Goriška knjižnica iz Nove Gorice in Vladna knjižnica iz Gorice.
127. Prešerniana
Razstava je bila v februarju in marcu 1965.
128. Razstava dokumentov iz zgodovinskega Novega mesta
Razstavo je pripravil Dolenjski muzej, knjižni del pa študijska knjižnica. Odperta je bila 7. aprila 1965 v Dolenjskem muzeju.
129. Starejša medicinska literatura iz novomeških bolnišnic. Ob 600-letnici Novega mesta in ob otvoritvi nove stavbe kirurškega oddelka novomeške splošne bolnišnice
Odperta je bila aprila 1965. 45 knjig od XV. do XVII. stoletja je posodil frančiškanski samostan v Novem mestu.
130. Izbor partizanskega tiska s posebnih ozirom na Dolenjsko
Razstava je bila odperta maja 1965. Obsegala je 150 del, tretjino je posodil Muzej revolucije v Ljubljani.
131. Razstava novomeških dijaških rokopisnih listov
Odperta junija 1965.
132. Knjižna razstava v počastitev 135-letnice rojstva in 60-letnice smrti slovenskega pisatelja Janeza Trdine.
Odperta je bila od julija do septembra.
133. Razstava izbora rokopisov iz zbirke SK Mirana Jarca. Ob zborovanju in obnem zboru Društva bibliotekarjev Slovenije
Odperta od 8. do 20. oktobra 1965
134. Delež občanov občine Novo mesto v znanosti in kulturi. Ob 600-

letnici Novega mesta in ob občinskem prazniku

Razstava odperta oktobra 1965. Obsegala je 281 del, ki so jih napisali občani Novega mesta.

135. Slovenske slovnice. Razstava ob 250-letnici slovnice Novomeščana p. Hipolita

Razstava je bila odperta decembra 1965 in je obsegala 132 eksponatov. Fotokopije slovnice, ki so ostale v rokopisih je posredovala Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.

1966

136. Spominska razstava v počastitev v letu 1965 preminulih znanstvenih in kulturnih delavcev
Razstava je bila odperta v januarju leta 1966.
137. Dragotin Kette
Razstava v počastitev 90-letnice pesnikovega rojstva. Odperta je bila od 20. januarja do 4. februarja 1966.
138. Prešernova pesem doma, v svetu in glasbi
Razstava je bila odperta od 8. do 28. februarja.
139. Utemeljitelj slovenske umetnostne zgodovine. Razstava ob osemdeset letnici rojstva umetnostnih zgodovinarjev dr. Franceta Steleta, dr. Izidorja Cankarja in dr. Vojeslava Moleta
Odperta je bila v aprilu 1966.
140. Ivan Cankar v besedi, sliki in glasbi
Razstava odperta od 1. do 31. maja.
141. Razstava partizanskega tiska.
V počastitev 25-letnice vstaje slovenskega naroda; odperta od julija do 15. septembra.
142. Spominska razstava Simona Gregorčiča ob 60-letnici smrti
Odperta je bila od 20. septembra do 20. oktobra 1966.
143. Sto let Jurčičevega romana Deseti brat
Razstava je bila odperta od 23. oktobra do 10. novembra 1966.

1967

144. Razstava del slovenskih javnih delavcev, umrlih v letu 1966
Odperta v januarju 1967.
145. Razstava prešerniana
Odperta je bila v februarju 1967.
146. Slovenska berila in slovnice za bralni pouk v šolah druge stopnje
Odperta je bila v februarju in marcu. Pripravil jo je šolski muzej v Ljubljani, večji del od 199 eksponatov je bil iz zbirke novomeške študijske knjižnice. Razstavo je tolmačil prof. Vincenc Znidar iz Ljubljane.
147. Sto let slovenske drame I. Starejša slovenska drama
Razstava je bila postavljena v počastitev stoletnice Dramatičnega dru-

Vlado Lamut: DOLENJSKI KOZOLEC

štva. Odprta je bila od 23. marca do junija 1967.

148. Delo Marijana Kozine

Spominska razstava je bila prirejena ob obletnici Kozinove smrti in ob odkritju spominske plošče in sobe na Trški gori. Odprta je bila od junija do oktobra.

149. Sto let slovenske drame II. Največja slovenska drama. Naturalizem in simbolizem

Razstava je bila postavljena v počastitev občinskega praznika. Odprta je bila od 16. oktobra do 6. novembra.

150. Marx — Engels — Lenin v slovenskih prevodih

Razstava je bila prirejena v počastitev 50. obletnice oktobrske revolucije in odprta od 7. do 30. novembra.

151. Stalna razstavna zbirka

Ker so prihajale v knjižnico številne ekskurzije, ki so želele videti knjižne redkosti ali pa dela, ki jih obravnavajo pri pouku v šolah, je bilo treba za vsak tak obisk posebej pripraviti knjige. Zato je dozorela misel o postavitvi stalne razstavne zbirke. Postavitev je omogočil sklad SR Slovenije za pospeševanje kulturnih dejavnosti. Zbirka vsebuje 198 eksponatov in je postavljena v hodniku knjižnične stavbe št. 26. Odprta je bila 29. oktobra 1967 v počastitev občinskega praznika.

1968

152. Julija Primic in njen rod

Razstavo je priredil Prešernov muzej iz Kranja v Dolenjskem muzeju. Pri tej razstavi je knjižnica sodelovala s 51 kosi slikovnimi eksponati in z 10 knjigami.

153. Razstava knjižnih del v letu 1967 umrlih slovenskih znanstvenikov,

umetnikov in drugih javnih delavcev

Razstava je bila odprta od 19. do 31. marca 1968.

154. Razstava sovjetske mladinske literature

Odprta je bila od 17. do 29. aprila 1968 in je obsegala 356 kosov. Gradivo za razstavo je posredoval Dom sovjetske kulture iz Beograda.

155. Razstava exlibrisov

Priredilo jo je društvo ljubiteljev drobne grafike Ex libris Sloveniae v Dolenjski galeriji od 26. aprila do 15. maja. Knjižnica je na razstavi sodelovala s 344 eksponati.

156. Maksim Gorki (1868-1968)

Knjižna razstava ob stoletnici pisateljevega rojstva. Obsegala je 126 kosov. Slikovno gradivo je posredoval Dom sovjetske kulture iz Beograda. Postavljena je bila od 1. do 15. maja.

157. Razstava ekslibrisov v Metliki
Knjižnica je sodelovala z Belokranjskim muzejem. Razstava je bila v Belokranjskem muzeju v Metliki od junija do septembra in je vsebovala 307 eksponatov.

158. Razstava v počastitev 90-letnice rojstva Otona Zupančiča

Prirejena je bila od maja do septembra in je vsebovala 283 eksponatov.

159. Miško Kranjec (1908-1968)

Razstava ob pisateljevi šestdesetletnici je bila odprta v septembru in oktobru.

160. Ivan Cankar. Razstava ob petdesetletnici pisateljeve smrti

Prirejena je bila ob občinskem prazniku občine Novo mesto in ob zborovanju slovenskih slavistov v Novem mestu. Odprl jo je akademik dr. Bratko Kreft ob navzočnosti vseh udele-

žencev slavističnega zborovanja. Odprta je bila od oktobra do konca novembra.

161. Slovenska bibliografija. Knjižna razstava ob stoletnici tekoče slovenske bibliografije

Postavljena je bila v decembru

Poleg naštetih 161 razstav je dala knjižnica na voljo svoje prostore keramiku Kičinu, da je v treh zaporednih letih razstavljal umetno keramiko sam in s svojimi sodelavci. V avgustu in septembru 1957 je razstavljal svoje akvarele slikarka Vlasta Rudeževa-Schoepflov z Gracarjevega turna; v decembru 1962 je razstavljal svoja dela akad. slikar Gabrijel Humek iz Stične. Društvo Pro et contra je v letu 1964 razstavilo Scagnettijeve ilustracije k Shakespearovim delom; od 11. do 30. novembra 1966 je občinski odbor Rdečega križa razstavljal slovenske in tuje plakate s tematiko Rdečega križa. Akad. slikar Vlado Lamut je več let uporabljal knjižnično avlo za svojo stalno razstavo in dal vedno na voljo svoja dela za poživitev knjižnih razstav, ki jih je prirejala knjižnica.

S svojimi razstavami se je knjižnica tudi navzven vključila v kulturno dejavnost Novega mesta in bo s tem svojim delom nadaljevala.

Bogo Komelj

POPRAVEK

V članek Iva Pirkoviča »Rojstvo in smrt Gutenwertha« v 3 številki DOLENJSKIH RAZGLEDOV z dne 5. decembra 1968 se je vrnilo nekaj tiskarskih napak, ki kvarijo tekst:

stran 18, 1. kolona, 4. vrsta spodaj: na Mihovem — prav: Mehovem; str. 18, 2. kol., 5. vr. sp.: pri Cadražah — prav: Čadražah; str. 19, 3. kol, zadnja vrsta: podarili — prav: prodali; str. 20, 1. kol., 20. vr. sp.: 1. 1986 — prav: 1. 1686; str. 21, 3. kol., 23. vr. zgoraj Tschermomiz — prav: Tschermosniz.

Bralce vljudno prosimo, da napake popravijo.

UREDNIŠTVO

DOLENJSKE RAZGLEDE — posebno kulturno rubriko Dolenjskega lista, urejajo: Jože Dular, Tone Gošnik (odgovorni urednik), France Grivec, Janko Jarc, Bogo Komelj, Lado Smrekar, Severin Šall in Stanko Škaler. Lektor: Karel Bačar.